Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů

Analýza vlivů sociálního okolí a využívání informačních zdrojů na základě dotazníkového šetření

PhDr. Petr Hlaďo, Ph.D.
PhDr. Petra Drahoňovská

Praha 2012

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Obsah

1. Úvod ... 4

2. Metodologie výzkumu ... 4

2.1 Žáci a rodiče žáků základních škol ... 5

2.2 Žáci a rodiče žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť ... 5

2.3 Analýza dat ... 5

3. Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů ... 6

3.1 Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků základních škol ... 6

3.2 Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť ... 7

4. Kdo by měl v rodině rozhodovat o volbě školy a profese ... 9

4.1 Názory žáků základních škol a jejich rodičů ... 9

4.2 Názory žáků středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičů ... 10

4.3 Srovnání názorů žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť ... 10

4.4 Možné důsledky zjištěných poznatků ... 11

5. Vliv sociálního okolí žáka na rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze ... 11

5.1 Vlivy působící na žáky základních škol při volbě další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů ... 12

5.1.1 Rozhodnutí žáka ... 13

5.1.2 Rodiče ... 13

5.1.3 Kamarádi ... 13

5.1.4 Jiní příbuzní ... 14

5.1.5 Sourozenci ... 14

5.1.6 Učitelé a kariéroví poradci ... 14

5.1.7 Kamarádi ze sociálních sítí ... 16

5.1.8 Zhodnocení sociálních vlivů u žáků základních škol ... 16

5.2 Vlivy působící na žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť při volbě další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů ... 16

5.2.1 Rozhodnutí žáka ... 16

5.2.2 Rodiče ... 17

5.2.3 Kamarádi ... 18

5.2.4 Ostatní sociální zdroje vlivu ... 18

5.3 Srovnání hodnocení sociálních vlivů u zkoumaných subjektů ... 19

6. Informační zdroje a jejich efektivita ... 20

6.1 Odpovědi žáků a rodičů žáků základních škol ... 21

6.1.1 Informace poskytnuté střední školou, kam se žáci chtějí hlásit ... 22

6.1.2 Informace získané z internetu ... 23

6.1.3 Rodiče a členové rodiny ... 25

6.1.4 Základní škola ... 25

6.1.5 Spolužáci, kamarádi a ostatní členové rodiny ... 26

6.1.6 Instituce kariérového poradenství ... 27

6.1.7 Televize, noviny a časopisy ... 27

6.2 Odpovědi žáků a rodičů žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť 27
6.2.1 Informace získané z internetu 28
6.2.2 Rodiče a rodina 30
6.2.3 Informace poskytnuté školou, kam by žák mohl jít studovat 31
6.2.4 Spolužáci a kamarádi 31
6.2.5 Škola, učitelé a instituce kariérového poradenství 31
7. Využívání poradenských služeb 32
7.1 Odpovědi žáků základních škol a jejich rodičů 33
7.2 Odpovědi žáků středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičů 33
8. Shrnutí poznatků a doporučení 35
8.1 Počátek rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze 35
8.2 Autonomie žáka při rozhodování 35
8.3 Vliv sociálního okolí 35
8.4 Informační zdroje a jejich efektivita 36
8.5 Využívání poradenských služeb 37
8.6 Závěrem 39
Přílohy 40

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Rozhodování žáků základních a středních škol o dalším studiu a práci v pohledu žáků i jejich rodičů. Analýza vlivů sociálního okolí a využívání informačních zdrojů na základě dotazníkového šetření.

PhDr. Petr Hlaďo, Ph.D., PhDr. Petra Drahoňovská

Vydal Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

Korektura: oddělení pro informační a publikační činnost

1. Úvod

Psychologové se shodují v tom, že žáci základních škol a ve velké míře i žáci středních škol ještě nejsou pro zodpovědnou volbu další vzdělávací a profesní dráhy[1] dostatečně zralí. Mladým lidem chybějí informace o možnostech vzdělávání a světě práce a vzhledem k nízkému stupni sebepoznání nevědí, jakým individuálním potenciálem disponují. Není v jejich silách plně obsáhnout a pochopit všechny nároky tohoto rozhodování a ani se plně vyznat v sobě samých. Důsledkem je, že se při přechodu mezi vzdělávacími stupni a při vstupu na trh práce po ukončení počátečního vzdělávání poměrně často nerozhodují optimálně, brzy přicházejí na to, že jejich rozhodnutí nebylo správné, a v řadě případů jsou nuceni změnit své předchozí rozhodnutí.

Přestože volba další vzdělávací a profesní dráhy, kterou musejí učinit žáci základních či středních škol, není aktem nevratným, jakákoliv revize či změna původního rozhodnutí je spojena s vynaložením značného úsilí. Tato situace je v učebnici pro žáky základních škol popisována na analogii nádraží a vlaku. S volbou další vzdělávací a profesní dráhy je to totiž podobné jako na nádraží. „Jakmile vstoupíte do určitého vlaku, můžete sice během jízdy přestoupit a rozhodovat tak o své další trase, ale základní směr vaší jízdy už je dán. Čím více jej budete chtít změnit, tím více úsilí vás to bude stát."

Vzdělání je přitom jedním z klíčových faktorů, který určuje sociální postavení jedince na společenském žebříčku. Zvolená vzdělávací dráha velkou měrou ovlivňuje i jeho úspěšnost na trhu práce a možnost pokračovat v terciárním vzdělávání. Volba další vzdělávací a profesní dráhy spoluurčuje nejenom individuální vzdělávací trajektorie žáků, ale může představovat i potenciální riziko vyloučení v rovině ekonomické, individuální, sociální, skupinové nebo prostorové (např. dlouhodobá nezaměstnanost a s ní spojená ztráta sebevědomí, sebeúcty a příjmů, sociální izolace, vyloučení v určitých sociálních skupinách, propadnutí sociálně-patologickým jevům apod.). Zdali zvolená vzdělávací a profesní dráha odpovídá možnostem a zájmům člověka, je podstatné rovněž z hlediska zdravého rozvoje osobnosti, individuální spokojenosti, úspěšnosti a využití jeho společenského potenciálu.

Volbě další vzdělávací a profesní dráhy je proto v zahraničí dlouhodobě věnována velká pozornost. Svědčí o tom řada výzkumů, zejména ve Spojených státech amerických, Velké Británii, Německu, Švýcarsku, Rakousku, Francii aj. Obdobné tendence lze v posledních letech sledovat také v České republice.

2. Metodologie výzkumu

Výzkumné šetření je zaměřeno na zjištění aktuálních informací o volbě další vzdělávací a profesní dráhy **žáků základních škol** a **maturitních a nematuritních oborů vzdělání středních odborných škol a středních odborných učilišť** (v textu studie je tato skupina žáků označována též jako *žáci středních škol*), a to jak z pohledu žáků, tak jejich rodičů.

V empirickém šetření byly vymezeny následující **dílčí cíle**:

- zjistit informace, kdy se začínají žáci volbou další vzdělávací a profesní dráhy zabývat;
- zhodnotit názory žáků a rodičů, kdo by měl o volbě další vzdělávací a profesní dráhy rozhodovat;

[1] V následujícím textu bude používán pojem volba další vzdělávací a profesní dráhy. Žáci základních škol se rozhodují převážně o své další vzdělávací dráze. Žáci si volí typ střední školy, obor vzdělání a hledají konkrétní vzdělávací instituci, kterou by chtěli studovat. U některých jedinců jde i o volbu profesního zaměření. Ta je vesměs prováděna prostřednictvím výběru určitého studijního oboru na střední škole. Žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť se rozhodují, zdali chtějí pokračovat v počátečním vzdělávání, nebo vstoupí na trh práce a budou si hledat zaměstnání. Pro tento rozhodovací proces se používá také označení volba povolání, kariérové rozhodování aj.

- posoudit vliv sociálního okolí žáka na jeho rozhodování;
- zmapovat formální a neformální zdroje informací využívané žáky a rodiči při volbě další vzdělávací a profesní dráhy a zhodnotit jejich efektivitu;
- posoudit skutečné či potenciální využívání poradenských služeb.

2.1 Žáci a rodiče žáků základních škol

Šetření se zúčastnilo 1 655 žáků základních škol. Pro účely předkládané analýzy bylo z celkového počtu získaných dotazníků vybráno 779 dotazníků, kde byly k dispozici odpovědi jak žáka, tak jeho rodiče.

Použitým nástrojem sběru dat byly párové dotazníky pro žáky základních škol, kteří v daném školním roce navštěvovali 9. ročník, a jejich rodiče. Sběr dat proběhl v březnu a dubnu 2011 (školní rok 2010/2011) na *čtyřiceti základních školách* ve čtyřech ze čtrnácti krajů České republiky (v Ústeckém kraji, Moravskoslezském kraji, Plzeňském kraji a Hlavním městě Praha). První dva jmenované kraje jsou charakteristické dlouhodobými problémy s nezaměstnaností obyvatelstva a druhé dva mají průměrnou nebo vyšší zaměstnanost. V prezentovaných analýzách však není bydliště respondentů zohledněno. Z každého kraje bylo vybráno deset základních škol. Do výběru byly zařazeny základní školy, které měly v 9. ročníku 40 a více žáků.

2.2 Žáci a rodiče žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť

Šetření se zúčastnilo 935 žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť. Pro účely předkládané analýzy bylo z celkového počtu dotazníků vybráno 442 dotazníků, kde byly k dispozici odpovědi jak žáka, tak jeho rodiče. Z uvedeného počtu respondentů bylo 244 žáků maturitních oborů (55 %) a 198 žáků nematuritních oborů vzdělání (45 %).

Použitým nástrojem sběru dat byly párové dotazníky pro žáky a rodiče žáků absolventských ročníků *středních odborných škol* (SOŠ) *a středních odborných učilišť* (SOU) v oborech poskytujících úplné střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou (v identifikačním kódu oboru vzdělání uváděno jako *kategorie M* a *L*) nebo ve tříletých učebních oborech, jejichž absolventi získávají střední odborné vzdělání s výučním listem (v identifikačním kódu oboru vzdělání uváděno jako *kategorie H*). Sběr dat proběhl v březnu a dubnu 2011 (školní rok 2010/2011) na *dvaceti středních školách* ve čtyřech ze čtrnácti krajů České republiky (v Ústeckém kraji, Moravskoslezském kraji, Plzeňském kraji a Hlavním městě Praha). Z každého kraje bylo vybráno pět středních škol, a to bez ohledu na zřizovatele.

2.3 Analýza dat

Data byla nejprve analyzována za použití základních statistických postupů (popisné statistiky). U škálových položek byly vypočítány relativní četnosti a aritmetický průměr, který vyjadřuje koeficient hodnocení.

Následně byly testovány hypotézy. Pro zjištění vztahů mezi proměnnými byl použit test dobré shody chí-kvadrát. Vybraná data byla seskupena do čtyřpolních tabulek a byl u nich vypočten podíl šancí *(odds ratio)*. Rozdíly mezi proměnnými byly testovány s využitím testu rozdílů mezi dvěma poměry. V textu jsou prezentovány výsledky statistických testů ve slovní podobě. Jejich číselné hodnoty nejsou pro zvýšení přehlednosti a srozumitelnosti textu pro učitele, kariérové poradce a odbornou veřejnost uváděny. Případným zájemcům jsou podrobně zpracované výsledky k dispozici v *Národním ústavu pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků*.

3. Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů

E. Ginzber a jeho spolupracovníci provedli v 50. letech 20. století výzkum, na jehož základě vyslovili přesvědčení, že volba další vzdělávací a profesní dráhy není jednorázovým aktem, ale dlouhodobým procesem. Již od raného dětství si jedinec na základě různých sociálních podnětů a svých vlastních potřeb ve fantazii představuje, čím bude. Stěžejní část volby další vzdělávací a profesní dráhy však trvá od předpubertálního období až do věku přibližně dvaceti let.

Určit čas, ve kterém začínají žáci zvažovat volbu další vzdělávací a profesní dráhy, je problematické. Ve zpětném pohledu na toto rozhodování jsou žáci schopni uvést pouze přibližné časové vymezení a odpovědi vykazují značnou variabilitu. Pro výchovně-vzdělávací práci a poradenskou praxi jsou ale poznatky o počátku volby další vzdělávací a profesní dráhy důležité, neboť umožňují pedagogům a poradenským pracovníkům vhodně načasovat aktivity, které by měly přispět k racionální a efektivní volbě další vzdělávací a profesní dráhy žáky. Z tohoto důvodu jsme žákům základních škol, středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičům položili otázku, kdy žáci začali řešit otázku, kam chtějí jít studovat po základní škole (v případě žáků základních škol) nebo co budou dělat po ukončení střední školy (v případě žáků středních škol).

3.1 Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků základních škol

Žákům základních škol byla položena otázka, kdy začali řešit, kam chtějí jít po základní škole, a rodiče byli dotázáni, kdy jejich dítě začalo řešit, kam chce jít po základní škole. Žáci i rodiče mohli vybírat ze čtyř variant odpovědí: (1) nevím; (2) v posledním ročníku základní školy; (3) v předposledním ročníku základní školy a (4) jindy (v otevřené odpovědi mohli respondenti uvést jiné časové vymezení, kdy se začali žáci volbou další vzdělávací a profesní dráhy zabývat). Odpovědi žáků základních škol a jejich rodičů jsou zachyceny v obr. 1.

Obr. 1: Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků základních škol pohledem žáků a rodičů

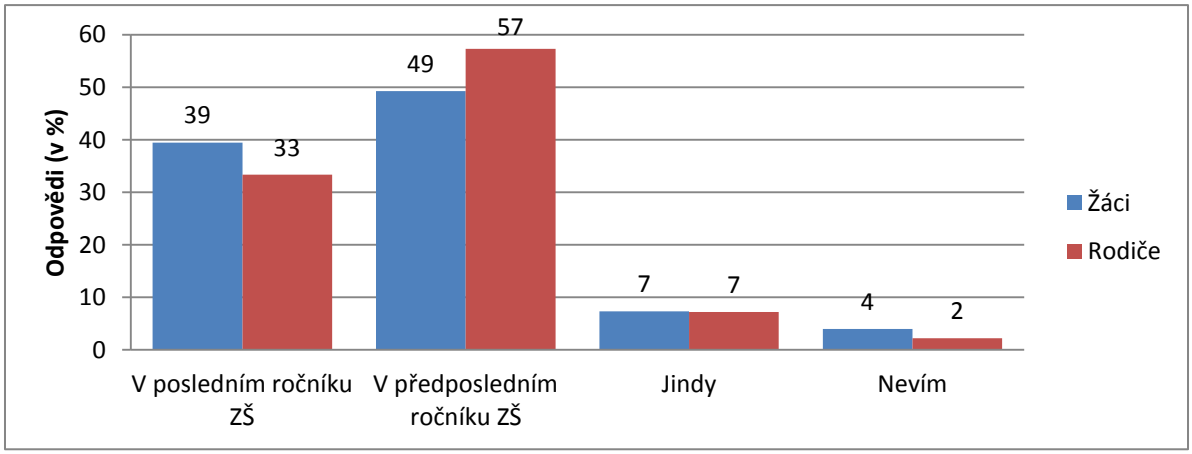

Téměř polovina dotázaných žáků (49 %) uvedla, že si tuto otázku položila v předposledním ročníku základní školy, a 39 % v posledním ročníku základní školy. Pouze 7 % žáků zvolilo možnost „jindy“. Odpovědi u volných odpovědí žáků variovaly od období mateřské školy až po den podání přihlášky na střední školu. Zbývající žáci (4 %) nedokázali tuto otázku zodpovědět.

Rodiče se domnívají, že žáci začínají řešit otázku, kam chtějí jít po základní škole, dříve než se žáci volbou další vzdělávací a profesní dráhy začínají skutečně zabývat. Přibližně 57 % rodičů uvedlo, že žáci začínají poprvé přemýšlet o volbě další vzdělávací a profesní dráhy v předposledním ročníku základní školy, a třetina rodičů (33 %) se domnívá, že žáci tuto problematiku začínají řešit až v posledním ročníku. Shodně jako u žáků zvolilo variantu „jindy“

jen 7 % rodičů. Volné odpovědi rodičů u této varianty ukazují velkou variabilitu v přesvědčení, kdy si myslí, že jejich potomek začal o volbě další vzdělávací a profesní dráhy uvažovat. Pro ilustraci uvedeme některé odpovědi rodičů: *už od školky, už od prvního stupně, už od první třídy mluvila o tom, co bude studovat, od malička chtěl být zemědělcem, v průběhu času, 4.–5. třída, ve 12 letech, v 5. ročníku, asi v 7. třídě, o prázdninách před 9. ročníkem, v průběhu II. stupně ZŠ, průběžně v průběhu školní docházky*.

Hlubší pochopení problematiky uvažování žáků základních škol o volbě další vzdělávací a profesní dráhy přináší dříve provedená případová studie. V ní byla první orientace na volbu další vzdělávací a profesní dráhy u žáků zjištěna již v 8. ročníku základní školy, tedy jeden rok před ukončením povinné školní docházky. K intenzivnějšímu přemýšlení o otázkách spojených s volbou další vzdělávací a profesní dráhy však u žáků dochází později, přibližně na začátku 1. pololetí 9. ročníku nebo v jeho průběhu. Vysvětlení relativně pozdního počátku přemýšlení žáků lze nalézt ve vnější motivaci, vycházející ze skutečnosti, že k rozhodování u žáků nedochází samovolně, ale je iniciováno působením stimulů. Významným stimulem jsou rodiče. Rodiče však se svými potomky začínají problematiku této volby intenzivněji řešit až od 9. ročníku, což se promítá i do počátku rozhodování žáků. Další příčinou je, že si žáci základních škol plány o profesní budoucnosti, jejichž definování vede k uvědomění si významu vzdělávání pro dosažení stanovených životních cílů, a tím i důležitosti rozhodování o střední škole, začínají vytvářet až na konci 8. ročníku a v 1. pololetí 9. ročníku základní školy. Ukazuje se, že na počátku posledního ročníku základní školy má jasné profesní cíle a tomu odpovídající detailní plány jen nepatrná část žáků.

Významným fenoménem, který se promítá do počátku a průběhu rozhodování žáků o střední škole, je vnější i vnitřní motivace, neboť uvádí do pohybu psychické procesy žáků a vede k zodpovědnějšímu a aktivnějšímu přístupu. Motivaci žáků k zodpovědné volbě vzdělávací a profesní dráhy v rodinách i na základních školách je proto třeba věnovat zvýšenou pozornost.

Systematická příprava žáků základních škol a poradenská a informační podpora rodičů by měla začít před samotným počátkem volby další vzdělávací a profesní dráhy. Na základě uvedených poznatků by měla být institucionální podpora načasována do doby před nástupem žáka do předposledního ročníku základní školy.

3.2 Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť

Žákům středních odborných škol a středních odborných učilišť byla položena otázka, kdy začali řešit, co budou dělat po ukončení střední školy. Vybírat mohli jednu odpověď ze čtyř nabídnutých variant: (1) v prvním pololetí posledního ročníku; (2) v druhém pololetí posledního ročníku; (3) ještě před nástupem do posledního ročníku a (4) co budu dělat po skončení střední školy, neřeším. Odpovědi jsou zachyceny v obr. 2.

Obr. 2: Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť pohledem žáků

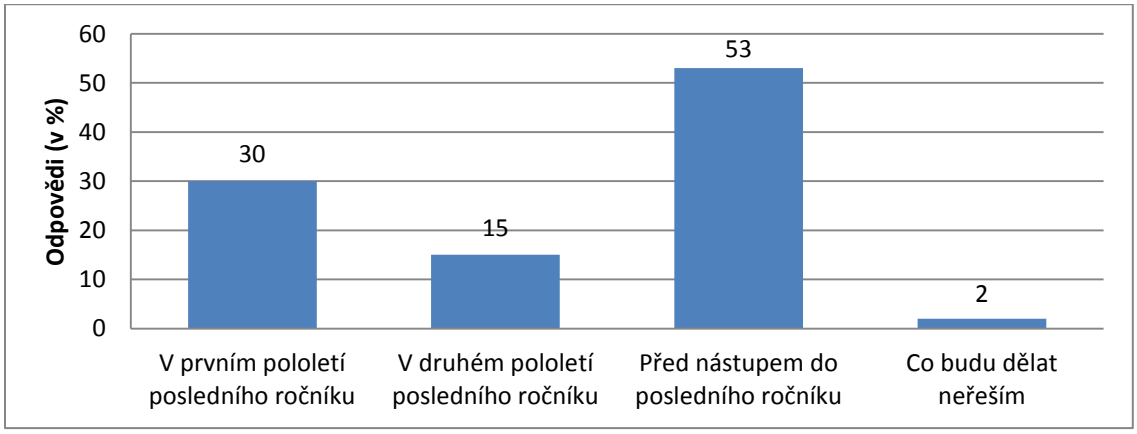

Rodičům žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť byla položena otázka, kdy jejich potomek začal řešit, co bude dělat po střední škole. Rodiče mohli vybírat z pěti možných odpovědí: (1) v posledním ročníku střední školy; (2) v předposledním ročníku střední školy; (3) jindy; (4) potomek se ještě nerozhodl a (5) nevím. Odpovědi jsou zachyceny v obr. 3.

Obr. 3: Počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť pohledem rodičů

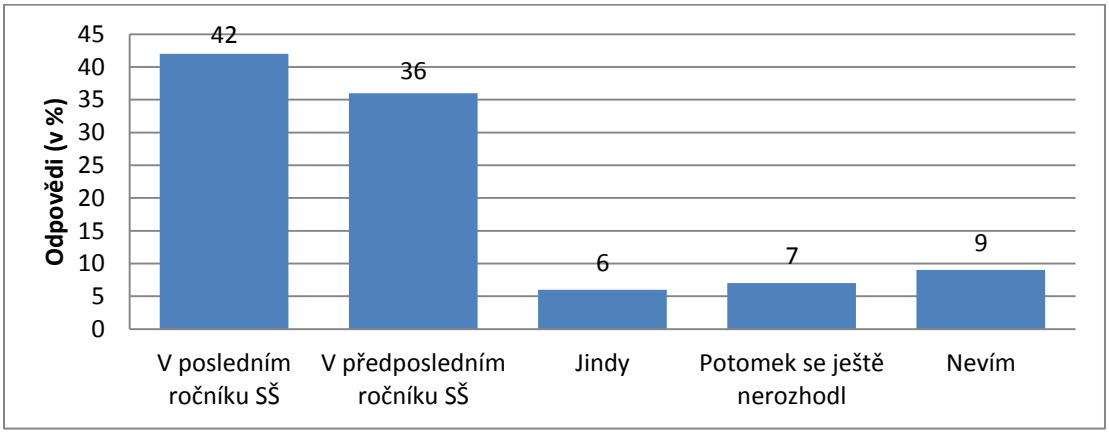

Více než polovina žáků (53 %) středních odborných škol a středních odborných učilišť začala řešit volbu další vzdělávací a profesní dráhy ještě před nástupem do posledního ročníku. Téměř 30 % žáků začalo řešit, co budou dělat po ukončení střední školy, v 1. pol. posledního ročníku a 15 % žáků až v 2. pololetí posledního ročníku. Pouze 2 % žáků středních škol co budou dělat po skončení školy, neřeší.

Rodiče žáků středních škol jsou ve svém pohledu na počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy u vlastních potomků realističtější než rodiče žáků základních škol. **Více než 42 % rodičů se domnívá, že se žák začal zabývat tím, co bude dělat po střední škole, až v posledním ročníku střední školy.** Asi 36 % rodičů uvedlo, že to bylo v předposledním ročníku, 7 % rodičů se v době, kdy vyplňovali dotazník, domnívalo, že žák ještě není rozhodnut. Jinou dobu pro počátek uvažování uvedlo 6 % rodičů a 9 % nedokázalo čas určit. U odpovědi „jiné“ se u rodičů vyskytovaly odpovědi, které počátek volby další vzdělávací a profesní dráhy kladly do různých období vývoje žáka (např. od narození, od nástupu na základní školu, na základní škole, od počátku střední školy aj.).

Z porovnání odpovědí žáků a rodičů plyne, že žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť začínají volbu další vzdělávací a profesní dráhy ve skutečnosti řešit dříve, než se domnívají jejich rodiče. Lze předpokládat, že volba v tomto vývojovém období není v rodině řešena s takovou intenzitou jako u žáků základních škol. Proto rodiče nemusejí přesně postihnout počátek, kdy žáci začínají uvažovat o své další vzdělávací či profesní dráze.

Ze získaných informací jsou pro pedagogickou a poradenskou praxi významnější informace poskytnuté žáky, neboť vypovídají o skutečném počátku rozhodovacího procesu. Na jejich základě je třeba načasovat i výchovně-vzdělávací a poradenské aktivity. Ty by měly předcházet okamžiku, kdy žáci o volbě další vzdělávací a profesní dráhy začínají uvažovat. Jako vhodné se jeví s přípravou žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť na toto rozhodování začít s dostatečným časovým předstihem před nástupem do posledního ročníku. Díky značným rozdílům v počátku uvažování o volbě další vzdělávací a profesní dráhy mezi žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť je vhodné systematickou přípravu realizovat v průběhu celého studia na střední škole, a to od počátku až do okamžiku jeho ukončení.

4. Kdo by měl v rodině rozhodovat o volbě školy a profese

Rozhodovací procesy týkající se jednotlivých etap volby další vzdělávací a profesní dráhy jsou považovány za jedny z nejobtížnějších a nejkomplikovanějších v životě člověka. V souvislosti s volbou další vzdělávací a profesní dráhy jsme zjišťovali, kdo by měl podle názorů žáků a rodičů rozhodovat o volbě školy a profese. V dotazníku se žáci měli vyjadřovat ke dvěma výrokům. U prvního se mohli na čtyřbodové škále přiklonit k názoru, že ***volbu školy*** mají ovlivňovat hlavně rodiče, nebo k názoru, že volba školy je pouze jejich záležitostí a do rozhodování by rodiče neměli zasahovat. Druhá škálová otázka byla zaměřena na úlohu rodičů při rozhodování o ***volbě budoucí profese***. Žáci se mohli přiklonit buď k názoru, že volbu budoucí profese (povolání) mají ovlivňovat hlavně rodiče, nebo je rozhodování pouze jejich věc. Názory na tuto problematiku byly zjišťovány také z pohledu rodičů. Rodiče se měli na čtyřbodové škále vyjádřit ke dvěma výrokům: *„jako rodič rozhoduji o volbě školy svého dítěte“* a *„jako rodič rozhoduji o volbě budoucí profese, povolání svého dítěte“*. Názory žáků a rodičů jsou zobrazeny v přehledovém obr. 4.

Obr. 4: Kdo by měl v rodině rozhodovat o volbě budoucí školy a profese

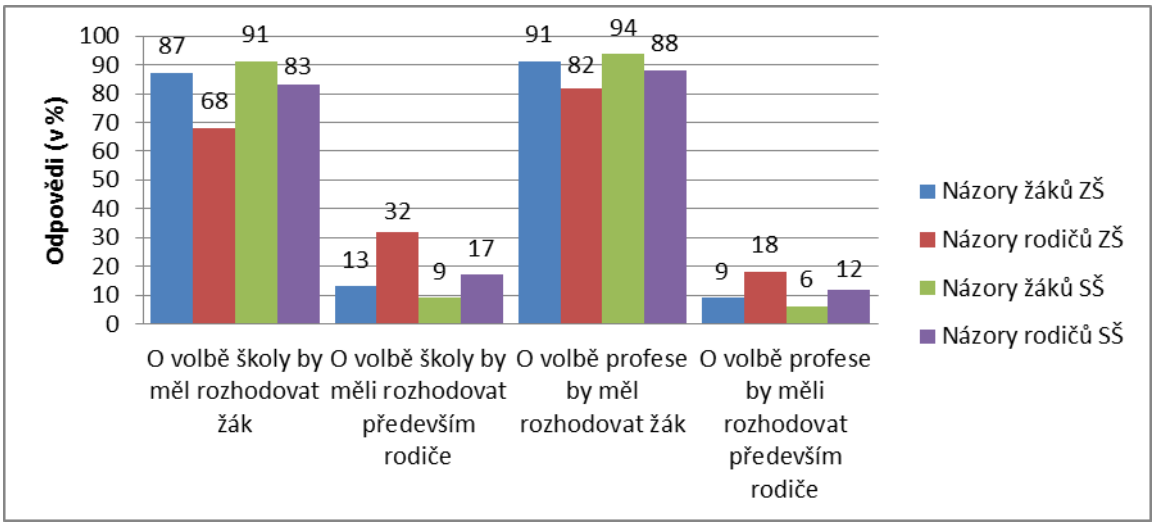

4.1 Názory žáků základních škol a jejich rodičů

Žáci základních škol se domnívají, že jsou to oni, kdo by měl *o budoucí škole* rozhodovat. Z dotázaných žáků se 87 % domnívá, že volba školy je především jejich věc a rodiče by do ní neměli zasahovat. Pouze 13 % žáků si myslí, že volbu školy mají ovlivňovat především rodiče.

Ještě radikálnější názor žáci vyjadřovali v případě rozhodování *o budoucí profesi*. Žáci základních škol se v 91 % přiklánějí k názoru, že volba budoucí profese je jejich věc a rodiče by do ní neměli zasahovat. Pouze 9 % žáků se kloní k opačnému názoru, že volbu budoucí profese mají ovlivňovat hlavně rodiče.

Rodiče o své úloze při volbě další vzdělávací a profesní dráhy také přemýšlejí. Z dotázaných rodičů si 32 % myslí, že mají jako rodiče rozhodovat ***o volbě školy dítěte*** a 68 % rodičů uvedlo, že volba školy dítěte je pouze jeho věc.

Hlubší pochopení této problematiky přináší popis strategií uplatňovaných rodiči při přechodu žáků mezi základní a střední školou. Rodiče přihlížejí nejenom k tomu, aby žáka zvolená střední škola bavila a byla přiměřená jeho předpokladům, ale snaží se předjímat i budoucí rizika. Ze strany rodičů proto dochází ke kritickému posuzování představ žáka o střední škole a na tomto základě volí některou z rodičovských strategií. Do strategií rodičů se kromě jmenovaných faktorů promítají i další vlivy. Jsou jimi vzdělanostní aspirace rodičů, vnímaná role rodiče při volbě střední školy, posuzování významnosti rozhodnutí pro budoucí život žáka,

kariérové znalosti žáka, míry vyhraněnosti jeho představ o budoucnosti, jeho aktivity v průběhu rozhodovacího procesu aj.

V názorech na svou roli ***při volbě profese*** se **rodiče** přiklánějí v 82 % k názoru, že je to žák, kdo by se měl rozhodovat, a pouze 18 % rodičů si myslí, že jako rodiče rozhodují o volbě budoucí profese dítěte.

V porovnání odpovědí žáků a rodičů se prokázalo, že žáci se ve větší míře než rodiče domnívají, že volba školy nebo profese by měla být jejich autonomní záležitostí. Rodiče se naopak domnívají, že nesou za volbu školy a profese dítěte velkou část zodpovědnosti a jsou to oni, kdo by měl rozhodovat. Tento názor sdílejí ve větší míře otcové než matky.

4.2 Názory žáků středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičů

Z dotázaných **žáků** středních odborných škol a středních odborných učilišť se 91 % domnívá, že ***volba školy*** je především jejich „věc“ a rodiče by do ní neměli nebo spíše neměli zasahovat. Jinými slovy, o volbě školy by se měli žáci rozhodovat především oni sami. Jen 9 % žáků se domnívá, že by rodiče měli volbu částečně nebo zcela ovlivňovat.

Stejně jako žáci základních škol také žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť jsou radikální v názoru na ***volbu profese***. 94 % žáků středních škol se přiklání k názoru, že je volba profese pouze jejich věc. Jen 6 % žáků se ve větší či menší míře domnívá, že rozhodnutí o budoucí profesi mají ovlivňovat rodiče.

Rovněž **rodiče** se domnívají, že za volbu další vzdělávací a profesní dráhy po střední škole nesou velkou část zodpovědnosti především sami žáci. Z dotázaných rodičů jich 33 % uvedlo, že ***volba školy*** je záležitostí žáka a jako rodiče by do jeho rozhodování vůbec neměli zasahovat. Polovina rodičů (50 %) si myslí, že by do rozhodování spíše neměli zasahovat. Ve 13 % zastávají rodiče názor, že by měli o volbě školy svého dítěte spíše rozhodovat a ve 4 % zcela rozhodovat. Pokud odpovědi sloučíme, pak se k názoru, že by rodiče neměli do volby školy zasahovat, přiklání 83 % rodičů a 17 % rodičů je opačného názoru.

Rodiče se přiklánějí k větší nezávislosti žáků také ***při volbě profese***. 88 % rodičů se domnívá, že by o volbě profese měli rozhodovat především žáci, a zbývajících 12 % rodičů uvádí, že jsou to oni, kdo by měl rozhodovat.

Na základě statistických testů můžeme konstatovat, že se rodiče 2krát častěji než žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť domnívají, že by měli (rodiče) rozhodovat o volbě školy. Ke shodnému poznatku jsme dospěli u názorů na volbu profese.

4.3 Srovnání názorů žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť

Srovnání názorů žáků ukazuje, že žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť se více než žáci základních škol domnívají, že volba školy a volba budoucí profese je pouze jejich záležitostí, do které by neměli zasahovat rodiče. Tato skutečnost je pochopitelná, neboť v průběhu adolescence dochází u žáků k postupné emancipaci na rodině, což se promítá i do názorů žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť na vlastní autonomii při volbě další vzdělávací a profesní dráhy.

Ukazuje se, že žáci základních i středních odborných škol a středních odborných učilišť nejsou při volbě školy a profese ochotni přijmout podřízené postavení a nadřazenou pozici autorit. Toto zjištění koresponduje s dříve provedenými výzkumy, v nichž bylo zjištěno, že podle žáků by rodiče měli do jejich rozhodování zasahovat minimálně. Úkolem rodičů je žákům pomáhat, pokud takovouto pomoc budou potřebovat a sami o ni požádají. Rodičům jsou žáci ochotni přiznat roli poradce pouze tehdy, když si jsou vědomi vlastní nedostatečnosti pro řešení úkolů spojených s tímto rozhodováním.

4.4 Možné důsledky zjištěných poznatků

Uvedené poznatky mají své pozitivní i negativní důsledky. Pokud by bylo rozhodování ponecháno pouze na žákovských preferencích, bez korekce rodičů, pravděpodobně by konečné rozhodnutí žáka nebylo zcela racionální a z dlouhodobého hlediska by mohlo vést ke školní neúspěšnosti či nespokojenosti se zvolenou vzdělávací nebo profesní dráhou.

Zejména u žáků základních škol lze na základě teoretických a empirických poznatků konstatovat, že jedinci v tomto vývojovém období ještě nejsou připraveni natolik, aby se mohli samostatně rozhodovat o konkrétní profesi, respektive o střední škole. Přestože úvahy žáků základních škol stále častěji směřují k profesním plánům, budoucnost vnímaná jejich očima je ještě ve většině aspektů významně spojena s přítomností. Představy jednotlivých žáků o profesní budoucnosti vykazují navíc odlišnosti, a to jak ve zvažovaném časovém horizontu, tak v intenzitě přemýšlení, obsahu plánů, míře konkrétnosti, vyhraněnosti a stabilitě.

Požadavky volby další vzdělávací a profesní dráhy jsou pro žáky základních škol poměrně náročné. Obecně jde o hledání souladu mezi individuálním potenciálem, požadavky vzdělávacího systému a světa práce. Hlavní rizika volby další vzdělávací a profesní dráhy dnešních patnáctiletých žáků vyplývají především z jejich nízké připravenosti pro toto rozhodování. Za nepříznivé faktory lze považovat:

- malou informovanost o světě práce a jednotlivých povoláních, tj. o nezbytných podmínkách zdravotních, požadovaných znalostech, dovednostech a především o skutečném výkonu povolání a jeho perspektivách na trhu práce;
- neznalost vzdělávacího systému, tj. jeho struktury, nabídky, nároků jednotlivých typů a stupňů škol, formálního a neformálního kurikula apod.;
- nedostatečný stupeň sebepoznání, tj. přehled o vlastních schopnostech, o nadání, způsobilosti, fyzických a psychických předpokladech;
- krátkodobou perspektivní orientaci, tj. zaměření na bezprostřední cíle;
- nejasné představy o vlastní budoucnosti, tj. absenci životních plánů.

Na druhé straně lze předpokládat, že při samostatné volbě budou žáci klást důraz na to, aby je zvolená škola či povolání bavily. Psychologové uvádějí prokazatelný vliv zájmů na spokojenost člověka ve škole a na školní úspěšnost. Skutečnost, zdali zvolená profese odpovídá zájmovému zaměření, spoluurčuje pracovní spokojenost, stabilitu a výkonnost v povolání.

U žáků základních a středních škol je samostatné rozhodování o vzdělávací a profesní dráze založené na racionální bázi možné pouze při dostatečné a kvalitní přípravě ve škole. Ta by měla zahrnovat jak poznání základních principů kariérového rozhodování, sebepoznání, znalost vlivů na volbu další vzdělávací a profesní dráhy, schopnost pracovat s informačními zdroji a využívat poradenské služby, tak i orientaci na trhu práce a v možnostech vzdělávání.

5. Vliv sociálního okolí žáka na rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze

Někteří výzkumníci rozlišují při studiu kariérového rozhodování mezi zdroji vlivů a zdroji informací. Ve skutečnosti je však velmi obtížné obě složky izolovat. Abychom zjistili, jaké *vlivy* se skutečně promítají do rozhodování žáků, položili jsme žákům základních škol v dotazníku škálovou otázku ***„Kdo, co a jak moc tě ovlivnilo při rozhodování kam po základní škole?“*** a žákům středních odborných škol a středních odborných učilišť otázku ***„Kdo, co a jak moc Vás ovlivnilo při rozhodování kam po střední škole?“***. Stejné informace jsme zjišťovali v dotaznících určených rodičům, abychom mohli pohledy obou aktérů rozhodovacího procesu porovnat.

Žáci i rodiče mohli volit u jednotlivých zdrojů vlivu ze škálových možností *velký vliv, malý vliv* a *žádný vliv*. U všech odpovědí jsme vypočetli procentuální podíly a koeficienty vlivu. **Čím je**

hodnota koeficientu nižší, tím vyšší je vnímaná míra vlivu daného sociálního zdroje. Nejnižší hodnotou, kterou může koeficient nabýt, je 1, což znamená, že dané sociální okolí mělo v průměru velký vliv. Nejvyšší hodnotou, kterou může koeficient nabýt, je 3. V tomto případě nemá sociální okolí při volbě další vzdělávací a profesní dráhy u žáků prakticky žádný vliv.

5.1 Vlivy působící na žáky základních škol při volbě další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů

Nejprve zaměříme pozornost na analýzu sociálních vlivů působících na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol, a to z pohledu jak samotných žáků, tak z pohledu jejich rodičů. Podrobné informace s odpověďmi žáků a rodičů a koeficienty hodnocení jsou uvedeny v přílohách 1 a 2. Přehledovou formou jsou odpovědi žáků zachyceny v obr. 5 a odpovědi rodičů v obr. 6.

Obr. 5: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol pohledem žáků

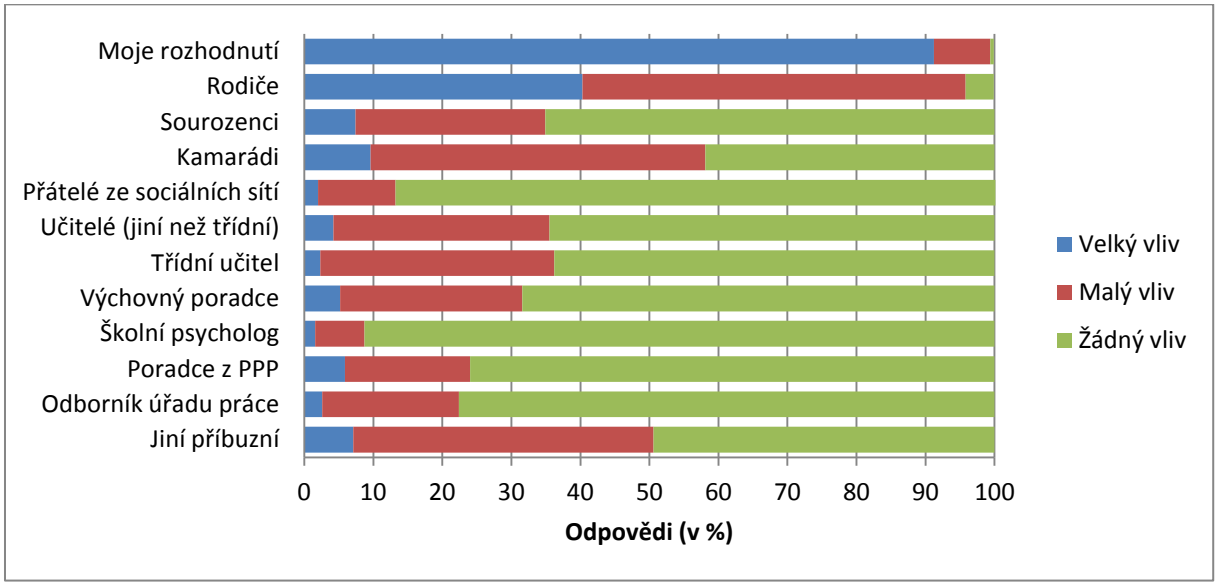

Obr. 6: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol pohledem jejich rodičů

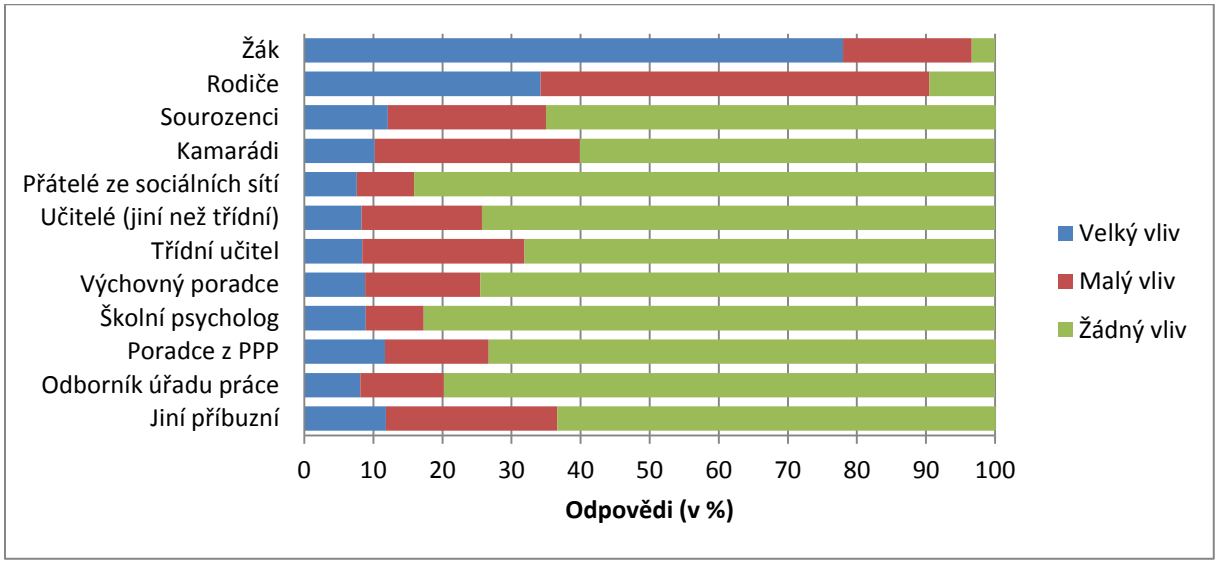

5.1.1 Rozhodnutí žáka

Největší vliv při rozhodování *„kam po základní škole“* žáci přisuzují ***vlastnímu rozhodnutí*** (koef. 1,09). Žáci základních škol se v 91 % případů domnívají, že měli při rozhodování velký vliv, v 8 % malý vliv a pouze v 1 % neměli žádný vliv. Tato zjištění do velké míry korespondují s názory žáků, kdo by měl při volbě školy a profese v rodině rozhodovat. Vliv vlastního rozhodnutí na volbu další vzdělávací a profesní dráhy se na základě koeficientu vlivu umístil v pořadí na prvním místě.

Rovněž rodiče se domnívají, že volba další vzdělávací a profesní dráhy byla nejvíce ovlivněna ***žákovým rozhodnutím*** (koef. 1,25). Velký vliv žákovi přisuzuje 78 % rodičů, malý vliv 19 % rodičů a 3 % rodičů se domnívají, že žák neměl na rozhodnutí žádný vliv. Přestože vyšší hodnota koeficientu vlivu ukazuje, že rodiče – ve srovnání se žáky – připisují žákovi při rozhodování o volbě další vzdělávací a profesní dráhy menší míru vlivu, na základě statistických testů jsme zjistili, že **volba další vzdělávací a profesní dráhy byla pohledem rodičů 3krát více ovlivněna vlastním rozhodnutím žáka než jejich vlastním působením (tj. působením rodičů). Také žáci základních škol se domnívají, že byli při volbě další vzdělávací a profesní dráhy více ovlivněni svým vlastním rozhodnutím než působením rodičů. Žáci si navíc při volbě další vzdělávací a profesní dráhy přisuzují téměř 3krát větší vliv, než je jim přisuzován ze strany rodičů.**

5.1.2 Rodiče

Rodičům přisuzuje velký vliv přibližně 40 % žáků. 56 % žáků přisuzuje rodičům malý vliv a 4 % žádný vliv. Vliv rodičů na volbu další vzdělávací a profesní dráhy se umístil na druhém místě v pořadí a na základě získané hodnoty koeficientu (koef. 1,64) můžeme konstatovat, že žáci rodičům v průměru připisují spíše malý vliv. **Žáci jsou podle vlastního vyjádření při volbě další vzdělávací a profesní dráhy ovlivněni svým vlastním rozhodnutím více než působením rodičů**, což koresponduje se zjištěními jak českých, tak zahraničních výzkumů. Pro porovnání uvedeme šetření provedené u 567 pražských žáků v roce 2008. V tomto výzkumu byla zjišťována míra vlivu jednotlivých aktérů při rozhodování o tom, na kterou střední školu si podá žák přihlášku. Největší množství žáků přisuzovalo *velký vliv* žákovi samotnému (89 %). Na druhém místě se umístila matka (43 %) a na třetí pozici otec (28 %).

Přestože mají žáci tendenci vliv rodičů na rozhodování bagatelizovat, ve skutečnosti jejich rady při svém rozhodování využívají. Přibližně 20 % žáků zcela využívá rad svých rodičů k rozhodnutí kam po základní škole a 69 % žáků využívá jejich rad zčásti. Pouze 8 % žáků rady rodičů nevyužívá vůbec. Zbývající 3 % žáků buď rady od rodičů nedostali, nebo nedokázali na otázku odpovědět.

Na druhém místě v pořadí se ***rodiče*** umístili také v případě odpovědí zákonných zástupců žáků (koef. 1,75). Podle koeficientu vlivu si rodiče v průměru připisují spíše malý vliv. Podrobnější informace přináší procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí. Velký vliv na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žákem mají rodiče podle jejich vlastního názoru v 34 %, malý vliv v 56 % a v 10 % rodiče uvádějí, že na rozhodování žáka neměli žádný vliv. Ve srovnání s ostatními sociálními vlivy je působení rodičů dominantní. Rodiče ovlivňují volbu další vzdělávací a profesní dráhy podle jejich vlastního názoru přibližně 14krát více než kamarádi žáků, 18krát více než sourozenci, 23krát více než učitelé a 33krát více než poradenští pracovníci ze školního poradenského pracoviště, pedagogicko-psychologické poradny a informačního a poradenského střediska při úřadu práce.

5.1.3 Kamarádi

Ostatní sociální zdroje měly na rozhodování žáků o volbě další vzdělávací a profesní dráhy výrazně menší vliv než vlastní rozhodnutí a rodiče. Za rodiči se umístili *kamarádi* (koef. 2,32). Velký vliv připisuje při volbě další vzdělávací a profesní dráhy kamarádům 10 % žáků. Téměř polovina žáků (49 %) se domnívá, že na jejich rozhodnutí měli kamarádi malý vliv a 42 % žáků uvedlo, že kamarádi neměli na volbu žádný vliv.

Na základě koeficientu hodnocení se na třetím místě v pořadí umístili ***kamarádi*** rovněž **u rodičů** (koef. 2,50). Ti však ve srovnání se žáky základních škol připisují kamarádům menší míru vlivu. V 10 % měli podle vyjádření rodičů kamarádi na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáka velký vliv, ve 30 % malý vliv a v 60 % žádný vliv. V průměru rodiče inklinují k názoru, že kamarádi a další sociální vlivy nemají na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žádný vliv.

Působení vrstevníků, vrstevnických skupin a přátel na volbu další vzdělávací a profesní dráhy je tématem, které se ve výzkumech objevuje poměrně často. Ukazuje se, že vliv vrstevníků na rozhodování v poslední době vzrůstá, i když jejich úloha leží především *v poskytování informací*. Skutečnost, že se kamarádi umístili na třetím místě, je pochopitelná. V tomto vývojovém období dochází u žáků k postupnému odpoutávání se od rodičů. Stále významnější roli v jejich životě začínají hrát vrstevníci. Ti jsou zdrojem sociálního učení a slouží jako opora v procesu vytváření vlastní identity. Žáci se snaží mezi svými vrstevníky nalézt někoho, komu by mohli plně důvěřovat a s nímž by mohli sdílet své vnitřní pocity. Přátelské vztahy se stávají důležitým zdrojem emoční opory, porozumění, umožňují rozvíjet sociální dovednosti a poskytují korektivní zkušenost. Přes uvedený význam vrstevníků jsou pro žáky stále na prvním místě vztahy k rodičům. Zejména v případě emočních problémů, vztahových konfliktů a řešení důležitých životních kroků se obracejí nejprve na své rodiče a teprve na druhém místě vyhledávají kamarády, spolužáky a další vrstevníky. **Z analýzy dat vyplývá, že kamarádi žáky při rozhodování o střední škole ovlivňují více než sourozenci a učitelé.**

5.1.4 Jiní příbuzní

Za kamarády se v případě žáků (koef. 2,42) i rodičů (koef. 2,52) na čtvrtém místě shodně umístili ***jiní příbuzní***. Tato skupina zahrnuje širší rodinu (prarodiče, tety, strýce, bratrance, sestřenice aj.). Vliv jiných příbuzných leží spíše v nepřímém ovlivňování. Příbuzní, kteří vykonávají zajímavou profesi, se pro některé žáky stávají vzory. Je běžné, že v rámci širší rodiny jsou sdíleny pracovní příběhy, které žáky při volbě další vzdělávací a profesní dráhy inspirují a ovlivňují. Žáci mohou být ovlivněni i tím, jakým způsobem příbuzní o práci či vzdělávání mluví, resp. členové širší rodiny u žáků formují postoje ke vzdělávání, práci a jednotlivým povoláním.

5.1.5 Sourozenci

Specifickou roli v procesu volby další vzdělávací a profesní dráhy zastávají také ***sourozenci***, kteří se u žáků umístili na pátém místě (koef. 2,58). Sourozenci měli na rozhodnutí žáků velký vliv jen v 7 % a ve 28 % malý vliv. Více než dvě třetiny žáků (65 %) se přiklánějí k názoru, že sourozenci neměli na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žádný vliv. Relativním četnostem odpovídá i koeficient míry vlivu, na jehož základě můžeme říci, že žáci v průměru inklinují k názoru, že sourozenci neměli na jejich rozhodování žádný vliv. Přes tato zjištění je role sourozenců významná. Sourozenci jsou zdrojem výzvy a konkurence, prostředkem pro srovnávání schopností a utváření profesní identity. Starší sourozenci představují důležitý zdroj informací o středních školách a faktor ovlivňující formování budoucích plánů vztahujících se ke vzdělávání a profesi.

V případě rodičů se vliv ***sourozenců*** rovněž umístil na pátém místě v pořadí (koef. 2,53), což je podobný výsledek jako u jiných příbuzných. **Srovnání koeficientů u rodičů a žáků ukazuje, že rodiče připisují sourozencům při volbě další vzdělávací a profesní dráhy nepatrně vyšší vliv než žáci.**

5.1.6 Učitelé a kariéroví poradci

Diskutovanou otázkou v rámci rozhodování žáků při přechodu mezi nižším a vyšším sekundárním vzděláváním je úloha ***učitelů*** a ***kariérových poradců***. Výzkumy poukazují na malý vliv učitelů a kariérových poradců jak v České republice, tak v zahraničí. Poradenští

pracovníci a učitelé se v našem šetření umístili nejenom za vlivem rodičů, ale i kamarádů a sourozenců.

Učitelé (jiní než třídní) se **v hodnocení žáků** umístili za sourozenci, a to na šestém místě (koef. 2,60). Následováni jsou třídními učiteli (koef. 2,62), výchovnými poradci (koef. 2,63), poradci z pedagogicko-psychologických poraden (koef. 2,70) a odborníky z úřadu práce (koef. 2,75).

Rodiče vyšší váhu připisují třídním učitelům (koef. 2,60), následuje poradce z pedagogicko-psychologické poradny (koef. 2,62), učitelé (jiní než třídní) a výchovný poradce (oba subjekty shodně koef. 2,66), odborníci z úřadu práce (koef. 2,72) a školní psycholog (koef. 2,74).

Z analýzy dat plyne, že jsou žáci podle svého názoru a názoru rodičů více ovlivněni učiteli (třídními a dalšími) než kariérovými poradci na základní škole.

Úloha učitelů a třídních učitelů je při volbě další vzdělávací a profesní dráhy důležitá. *Učitelé* posuzují žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech. Kvalifikovaný učitel je schopen diagnostikovat nejen úroveň vědomostí a dovedností, ale i projevy nadání, zájmů a případných vzdělávacích obtíží žáka. Učitelé společně s rodiči dále působí na formování vzdělanostních a profesních aspirací. Učitelé pomáhají jedincům s utvářením reálného profesního cíle a perspektivy, vybavují je kompetencemi potřebnými pro sebepoznávání, plánování a rozhodování. Poněvadž žáci tráví ve škole velké množství času, učitelé mají značný potenciál, aby se stali klíčovým zdrojem informací, rad a pomoci. Vyučovací předměty navíc poskytují dostatek prostoru pro kvalitní působení ze strany pedagogů, poněvadž v nich mohou systematicky rozvíjet zájem žáků o obor, poskytovat kvalifikované informace o oborech vzdělání, náplni a perspektivách jednotlivých profesí.

Třídní učitelé v rámci diagnostických činností poznávají žáky lépe a důkladněji než ostatní učitelé. Navíc vytvářejí širší pedagogickou charakteristiku žáka, která vychází z hodnocení mnoha učitelů. Zjištěná situace potvrzuje, že třídní učitel je v užším kontaktu s rodiči a při volbě vzdělávací a profesní dráhy plní v řadě případů významnější roli než výchovný poradce, neboť je lépe obeznámen jak se studijními předpoklady žáka, tak rodinnými či sociálními poměry.

Zjištění, že žáci a rodiče přisuzují poradenským pracovníkům nižší míru vlivu, nemá s velkou pravděpodobností příčinu v nekvalitních poradenských službách, ale spíše v jejich nízkém využívání žáky a rodiči. Dlouhodobě nízké využívání poradenských služeb poskytovaných výchovnými poradci, školními psychology, informačními a poradenskými středisky a pedagogicko-psychologickými poradnami potvrzují jak poznatky z našeho šetření (viz kapitola 7), tak dříve realizované výzkumy. Příčiny tohoto trendu vidíme v nedostatečném povědomí rodičů a žáků o informačních a poradenských možnostech jednotlivých subjektů kariérového poradenství, malých zkušenostech s jejich využíváním a v nevyhovující dostupnosti.

Přestože se u žáků základních škol a rodičů umístili učitelé, třídní učitelé, výchovní poradci, školní psychologové, poradci z úřadu práce nebo pedagogicko-psychologické poradny v různém pořadí, jejich hodnocení vlivu učitelů a kariérových poradců je ve své podstatě velmi podobné. **V průměru je vliv těchto subjektů na volbu další vzdělávací a profesní dráhy vnímán žáky a rodiči jako zanedbatelný.**

Popsané výsledky mohou být částečně ovlivněny postoji žáků a rodičů. Rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze je podle jejich vyjádření považováno za privátní záležitost, v níž by měla mít rodina monopolní postavení a základní škola by do ní neměla vstupovat. Druhou příčinou může být fakt, že žáci a rodiče (mnohdy neuvědoměle) rozlišují, kdo na žáka působil v průběhu volby další vzdělávací a profesní dráhy a kým bylo ovlivněno konečné rozhodnutí. Zde sehrávají učitelé a poradenští pracovníci menší roli než jiné osoby ze sociálního okolí žáka, neboť toto rozhodnutí žáka ovlivňují spíše nepřímo.

V jiné rovině leží příprava na rozhodování, poskytování informací a pomoci, tedy oblasti, kde jsou učitelé a kariéroví poradci aktivní. Učitelé a kariéroví poradci pomáhají žákům přemýšlet o vlastních přáních a zájmech, poznávat osobnostní předpoklady a hledat jejich vzájemný soulad

s možnostmi trhu práce a vzdělávacího systému, učí je plánovat a činit rozhodnutí ve vztahu ke vzdělávání a práci a zpřístupňují potřebné informace o vzdělávacích příležitostech a trhu práce. Vybavují tedy žáky kompetencemi pro to, aby dokázali efektivně využít všech dostupných informací, poradenských služeb a dalších zdrojů a aby se podle nich naučili samostatně a zodpovědně rozhodovat.

5.1.7 Kamarádi ze sociálních sítí

Pro dnešní generaci, nazývanou jako počítačová generace, představují běžnou součást jejich všedního života nová média a internet. Z tohoto důvodu jsme u žáků zjišťovali, jaký vliv na jejich rozhodování mají kamarádi, s nimiž komunikaci udržují prostřednictvím sociálních sítí (např. Facebook, Google+, Myspace, Twitter aj.). Zjistili jsme, že ***kamarádi ze sociálních sítí*** nemají na volbu další vzdělávací a profesní dráhy v téměř 87 % žádný vliv. V 11 % žáci uváděli malý vliv a jen ve 2 % velký vliv. **Žáci jsou tedy doposud častěji ovlivňováni kamarády, s nimiž jsou v přímé interakci, než kamarády ze sociálních sítí.** Z hlediska celkového hodnocení se kamarádi ze sociálních sítí umístili na předposledním, tj. 11. místě (koef. 2,85).

Koeficient vlivu kamarádů ze sociálních sítí zjištěný u rodičů (2,76) nabývá ve srovnání s koeficientem zjištěným u žáků nižší hodnoty. Znamená to, že **rodiče připisují tomuto zdroji vyšší vliv než samotní žáci.**

5.1.8 Zhodnocení sociálních vlivů u žáků základních škol

Statistickou analýzou dat se potvrdilo, že žáci základních škol jsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy ovlivněni více svými rodiči než kamarády, sourozenci či jinými příbuznými, učiteli a poradenskými pracovníky. Uvedená zjištění se potvrdila také z pohledu rodičů.

Ke zhodnocení role rodičů můžeme uvést, že působí nejenom na konečné rozhodnutí žáků, ale i na celý rozhodovací proces. Podoba vlivu je dána rodinným prostředním a jeho charakteristikami, ale i funkčností rodiny, emocionální podporou, interakcemi, komunikací, výchovnými styly či styly výchovné péče, vzory v rodině a celkovým přístupem ze strany rodičů.

5.2 Vlivy působící na žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť při volbě další vzdělávací a profesní dráhy pohledem žáků a rodičů

U žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť dochází v tomto vývojovém období k proměně názorů, postojů, zájmů, zaměřenosti k budoucnosti aj. Ve srovnání se žáky základních škol mají lepší představu, čeho by chtěli ve svém soukromém a profesním životě dosáhnout. To se odráží i v přístupu k volbě další vzdělávací a profesní dráhy, k níž přistupují aktivněji, zodpovědněji a chtějí, aby jejich rozhodnutí bylo samostatné a nezávislé (viz kapitola 4.2).

Abychom zjistili, jaké vlivy na žáky středních škol při volbě další vzdělávací a profesní dráhy působí a jak se odlišují od vlivů působících na žáky základních škol, dotázali jsme se žáků a rodičů na názor, **kdo, co a v jaké míře ovlivnil rozhodnutí žáka**. Podrobné informace s odpověďmi a koeficienty hodnocení obou skupin respondentů jsou uvedeny v příloze 3 a 4. Přehledovou formou jsou odpovědi žáků zachyceny v obr. 7 a odpovědi rodičů v obr. 6.

5.2.1 Rozhodnutí žáka

Největší vliv při rozhodování „kam po střední škole“ **žáci** středních odborných škol a středních odborných učilišť přisuzují ***vlastnímu rozhodnutí*** (koef. 1,46). Z dotázaných žáků se 63 % domnívá, že to byli oni, kdo měl na rozhodnutí velký vliv, 28 % žáků se přiklání k malému vlivu a 9 % žáků se domnívá, že neměli v rozhodování o tom, co budou dělat po střední škole, žádný vliv.

Na otázku, kdo a jak ovlivnil žáka při rozhodování, co bude dělat po ukončení střední školy, 76 % **rodičů** odpovědělo, že žáci byli ve velké míře ovlivněni svým vlastním rozhodnutím. V 17 % měli žáci malý vliv a v 7 % žádný vliv. Podle koeficientu vlivu se rozhodnutí žáka umístilo u rodičů také na prvním místě (koef. 1,31). **Rodiče se domnívají, že jsou žáci při rozhodování o tom, kam půjdou po střední škole, ovlivněni téměř 5krát více svým vlastním rozhodnutím než působením rodičů.**

Obr. 7: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť pohledem žáků

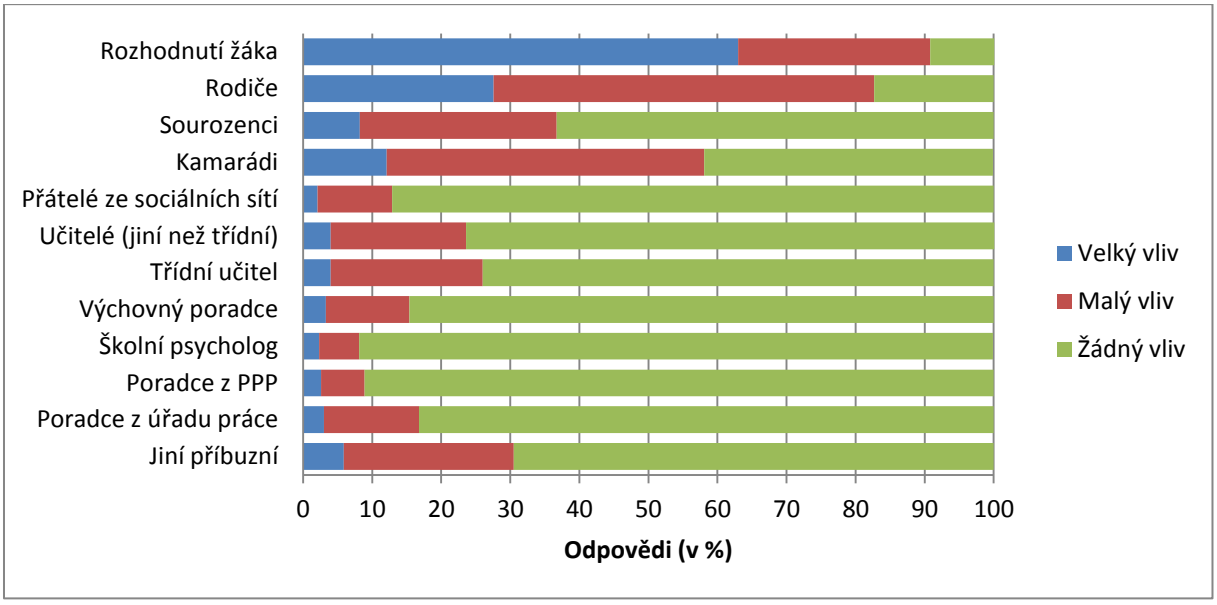

Obr. 8: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť pohledem rodičů

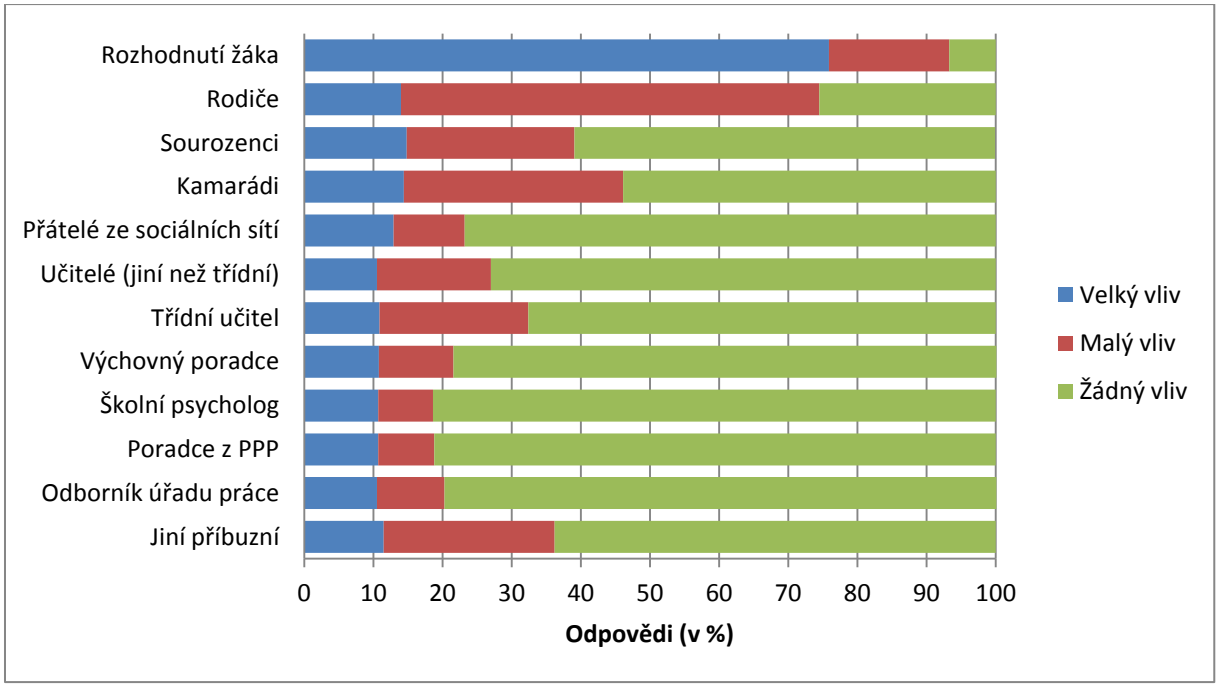

5.2.2 Rodiče

Z hlediska hodnocení vlivu na volbu další vzdělávací a profesní dráhy se u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť na druhém místě umístili ***rodiče*** (koef. 1,90). Rodičům je přisuzován velký vliv pouze u 28 % žáků. V 55 % žáci rodičům přiznávají malý vliv

a v 17 % jim nepřisoudili žádný vliv. V hodnocení vlivu vlastního rozhodnutí a vlivu rodičů při rozhodování kam po střední škole byly u žáků prokázány statisticky významné rozdíly. Podrobnější analýza dat ukázala, **že jsou žáci při rozhodování, co by chtěli dělat po střední škole, podle vlastního přesvědčení ovlivněni 2krát více svým vlastním rozhodnutím než působením rodičů.**

Přestože mají žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť (stejně jako žáci základních škol) tendenci vliv rodičů na volbu další vzdělávací a profesní dráhy bagatelizovat, ve skutečnosti jejich rady při svém rozhodování využívají. Přibližně 12 % žáků zcela využívá rad svých rodičů k rozhodnutí kam po střední škole a 72 % žáků využívá jejich rad zčásti. Pouze 8 % žáků rady rodičů nevyužívá vůbec. Zbývající žáci buď informace od rodičů nedostali, nebo nedokázali na otázku odpovědět.

Na druhém místě v pořadí se umístili ***rodiče*** také v odpovědích zákonných zástupců žáků, tedy rodičů (koef. 2,11). Jen 14 % dotázaných rodičů si však myslí, že to byli oni, kdo žáka významně ovlivnil. Více než 60 % rodičů se domnívá, že měli na rozhodnutí žáka malý vliv a 26 % si myslí, že neměli žádný vliv. Žáci jsou podle názoru rodičů při rozhodování o střední škole 5krát více ovlivněni svým vlastním rozhodnutím než působením rodičů.

Srovnání názorů rodičů a žáků potvrdilo, že žáci se více než rodiče domnívají, že se rozhodovali nezávisle na rodičovském vlivu.

Žáci jsou při rozhodování kam po škole ovlivněni více rodiči než svými kamarády, kamarády ze sociálních sítí, sourozenci, jinými příbuznými, třídními nebo jinými učiteli a kariérovými poradci. Pro úplnost dodáváme, že jsme ke shodným poznatkům dospěli testováním odpovědí rodičů. Koeficienty hodnocení ukazují na velmi důležitou skutečnost, na niž je třeba upozornit. Jak žáci, tak rodiče mají tendenci rodičům v průměru připisovat spíše malý vliv.

5.2.3 Kamarádi

Na třetím místě v pořadí se shodně u žáků (koef. 2,30) i rodičů (koef. 2,39) umístili kamarádi. Žáci středních škol jsou podle výzkumu, který v roce 2005 uskutečnil Sociologický ústav Akademie věd ČR, při svém rozhodování významně ovlivňováni spolužáky ze střední školy, a to obvykle spolužáky stejného pohlaví. Větší vliv než u spolužáků ze střední školy byl zaznamenán u starších přátel a známých. Starší kamarádi, kteří navštěvují nebo dříve navštěvovali vzdělávací instituci, na níž si chce žák podat přihlášku, jsou zdrojem specifických informací (hodnocení pedagogického sboru a jeho úrovně, školního kurikula, klimatu školy aj.).

Z analýzy dat vyplývá, že kamarádi žáky při rozhodování, co budou dělat dál po střední škole, ovlivňují více než učitelé a poradenští pracovníci.

5.2.4 Ostatní sociální zdroje vlivu

Ostatní sociální zdroje měly na rozhodování žáků vliv v menší míře než vlastní rozhodnutí, rodiče nebo kamarádi. V případě názorů žáků popisná statistika ukazuje, že se na dalších pozicích za kamarády umístili sourozenci (koef. 2,55), jiní příbuzní (koef. 2,64), třídní učitelé (koef. 2,70), další učitelé vyjma třídních (koef. 2,72), výchovný poradce a poradce z úřadu práce (oba koef. 2,80), přátelé ze sociálních sítí (koef. 2,85), poradce z pedagogicko-psychologické poradny a školní psycholog (oba koef. 2,89).

Prvních sedm pozic je shodných také z pohledu hodnocení rodičů. Žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť byli podle názoru rodičů v pořadí za kamarády ovlivněni sourozenci (koef. 2,46), jinými příbuznými (koef. 2,52), třídními učiteli (koef. 2,57) a ostatními učiteli (koef. 2,63). Na dalších příčkách se však umístili přátelé ze sociálních sítí (koef. 2,64), kterým rodiče připisují vyšší vliv než žáci, následováni jsou výchovným poradcem (koef. 2,68), poradcem z informačního a poradenského střediska při úřadu práce (koef. 2,69), poradcem z pedagogicko-psychologické poradny (koef. 2,70) a školním psychologem (koef. 2,71).

5.3 Srovnání hodnocení sociálních vlivů u zkoumaných subjektů

Přehledné porovnání názorů žáků základních škol, středních škol a jejich rodičů na sociální vlivy při volbě další vzdělávací a profesní dráhy umožňuje obr. 9 , v němž jsou zachyceny koeficienty hodnocení jednotlivých respondentů *(čím je hodnota koeficientu nižší, tím vyšší je vnímaná míra vlivu daného sociálního zdroje)*.

Domnívali jsme se, že si budou žáci základních škol při volbě připisovat nižší míru vlastního vlivu než žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť. Tento přístup jsme očekávali i v případě jejich rodičů. V našich úvahách jsme vycházeli z předpokladu, že si žáci (a rodiče) uvědomují důležitost a dlouhodobé dopady tohoto rozhodnutí pro další životní směřování, a proto budou tuto roli přenechávat spíše rodičům, kteří mají dostatečné životní zkušenosti a předpoklady pro racionální rozhodování. Náš předpoklad se ukázal jako chybný. Z porovnání koeficientů hodnocení vyplývá, že žáci i rodiče žáků základních škol se přiklánějí k názoru, že volba další vzdělávací a profesní dráhy byla ve velké míře ovlivněna vlastním rozhodnutím žáka.

Obr. 9: Názory žáků a rodičů na sociální vlivy při volbě další vzdělávací a profesní dráhy (srovnání na základě koeficientu vlivu)

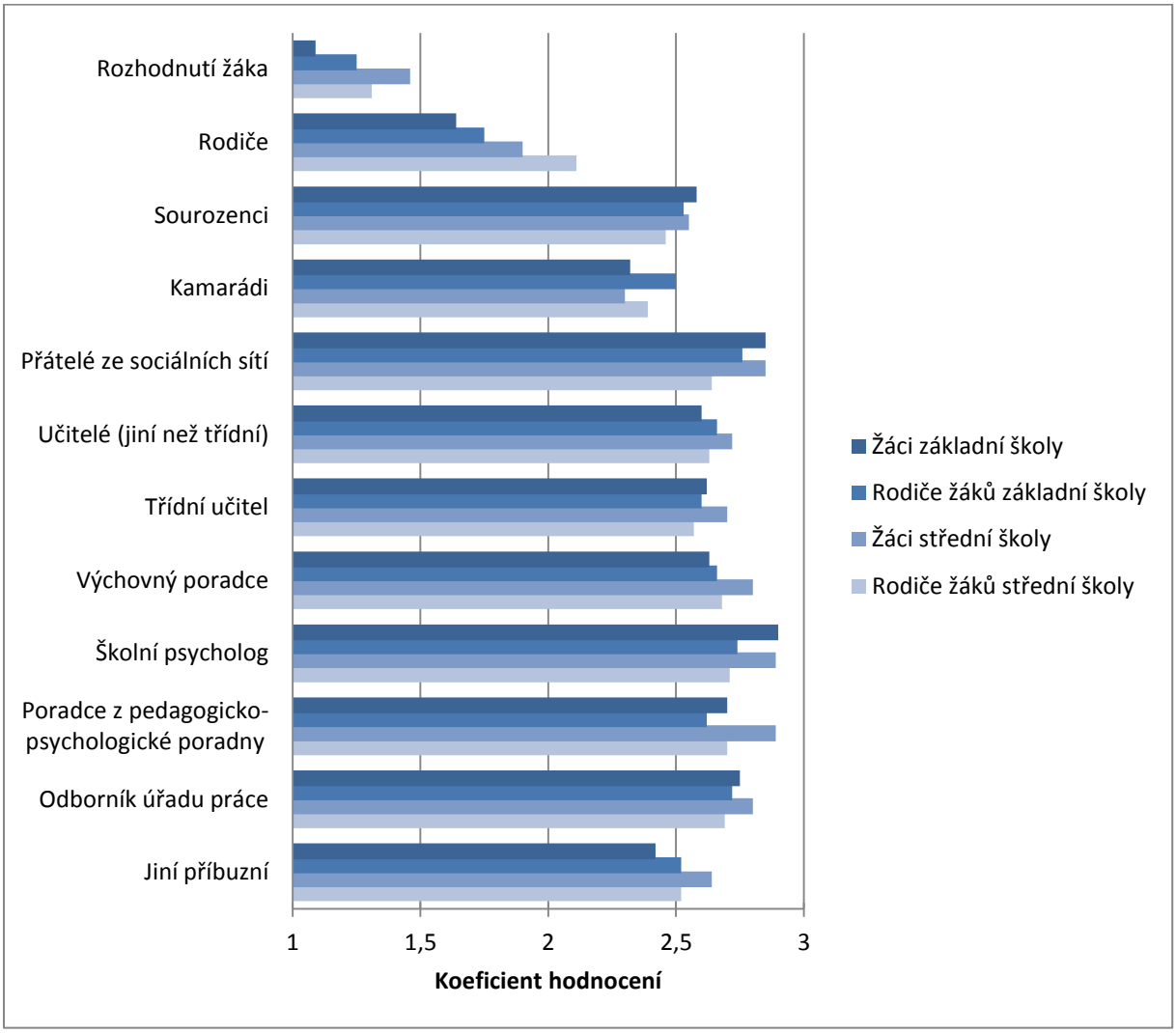

Pozn.: Čím nižší je hodnota koeficientu, tím větší je vliv daného sociálního zdroje na volbu další vzdělávací a profesní dráhy.

Při srovnání všech subjektů jsou patrné rozdíly mezi žáky a rodiči základních a středních škol v hodnocení vlivu rodičů při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. **Nejvyšší vliv rodičům připisují žáci základních škol, následují je jejich rodiče a žáci střední školy. Rodiče žáků**

střední školy se ze všech dotazovaných subjektů nejméně domnívají, že ovlivnili žákovo rozhodování. Zejména u žáků základních škol na celý rozhodovací proces přímo i nepřímo působí rodiče a rodina. Rodiče mají při volbě další vzdělávací a profesní dráhy výrazně větší vliv než ostatní subjekty ze sociálního okolí žáka.

Kamarádům je ze strany rodičů připisován menší vliv, než ukazuje názorový pohled žáků, a naopak větší vliv v případě přátel ze sociálních sítí. Kamarádi a spolužáci představují pro žáky někoho ve stejné situaci, kdo řeší identické problémy, a proto jim dokáže nejlépe porozumět. Kamarádi a spolužáci jsou žáky vyhledáváni především jako zdroj psychické opory. Vzájemná komunikace, sdílení názorů, pocitů a zkušeností u žáků v průběhu volby další vzdělávací a profesní dráhy významně přispívají ke stabilizaci emocí. Komunikace s vrstevníky a společné trávení volného času jsou vyhledávanými prostředky abreakce, tj. odreagování a uvolnění nahromaděného napětí. Problematika vlivu vrstevníků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy je však poměrně komplikovaná. U žáků se objevují různorodé tendence, od identifikace s vrstevnickou skupinou spolužáků a sledování společných vzdělávacích cílů až po snahu odpoutání se z předchozích sociálních vazeb, kde změna školy a vstup do nového kolektivu představují pro žáka příležitost k budování nové, perspektivnější identity. Fenoménem, který spíše charakterizuje konečné rozhodnutí dnešních žáků, je odpoutání se od vrstevnického tlaku a upřednostnění nezávisle zvolené vzdělávací či profesní dráhy. Přestože u části žáků v průběhu volby další vzdělávací a profesní dráhy dominuje potřeba afiliace a o budoucí škole se žáci domlouvají společně se spolužáky a kamarády, v konečném rozhodnutí se od společných plánů distancují.

Až na výchovného poradce, jehož vliv byl ze všech zkoumaných skupin respondentů nejvýše hodnocen žáky základních škol, je kariérovým poradcům připisován vyšší vliv spíše rodiči než žáky. Vyšší vliv je rodiči než žáky připisován také třídním učitelům. Přestože jsou koeficienty u jiných učitelů než třídních velmi podobné, nejvyšší vliv je učitelům připisován žáky základních škol.

6. Informační zdroje a jejich efektivita

Dostatek informací, jejich relevantnost, dostupnost a srozumitelnost jsou klíčovými předpoklady úspěšné volby další vzdělávací a profesní dráhy. Žáci základních a středních škol při ní využívají celou *řadu formálních a neformálních informačních zdrojů.*

Formální zdroje mají institucionální podobu a poskytují objektivní informace, kdežto neformální zdroje mají neinstitucionální podobu a zprostředkovávají informace založené na subjektivní bázi. Využívanými formálními zdroji informací jsou např. časopisy, noviny, internetové stránky škol, databáze vzdělávacích institucí, veletrhy škol, dny otevřených dveří na školách, informace poskytnuté v rámci formálního kurikula, při kariérovém poradenství, informace dostupné na školních nástěnkách apod. Neformálními zdroji informací jsou především rodiče, sourozenci, kamarádi, přátelé a známí, spolužáci, ale i další osoby z blízkého i vzdálenějšího sociálního okolí žáka.

Pro zmapování struktury formálních a neformálních informačních zdrojů využívaných při volbě další vzdělávací a profesní dráhy jsme se žáků základních a středních škol dotázali, kde získali informace potřebné pro volbu další vzdělávací dráhy či budoucího povolání a jak jim při rozhodování pomohly. Otázka v dotazníku zněla: ***„Kde jsi získal/a informace potřebné pro volbu školy, a tedy i budoucího povolání, a jak ti pomohly?“***.

Žáci a rodiče se měli vyjádřit k devíti formálním a neformálním informačním zdrojům, přičemž měli možnost zaznamenat a zhodnotit i jiné informační zdroje, které považovali při získávání informací pro rozhodování za důležité. Volit mohli z odpovědí, že jim daný informační zdroj velmi pomohl, částečně pomohl, nepomohl nebo informace z tohoto zdroje nezískali.

6.1 Odpovědi žáků a rodičů žáků základních škol

Žáci základních škol se měli vyjádřit k následujícím informačním zdrojům: rodiče a členové rodiny; spolužáci a kamarádi; základní škola; střední škola, kam se žák hlásí; informační a poradenské středisko při úřadu práce; pedagogicko-psychologická poradna; televize; internet; noviny a časopisy. Obr. 10 zobrazuje, ze kterých informačních zdrojů žáci základních škol získali informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy a ze kterých nikoliv. Podrobné informace jsou uvedeny v příloze 5.

Obr. 10: Informační zdroje, z nichž žáci základních škol získali informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy (v %)

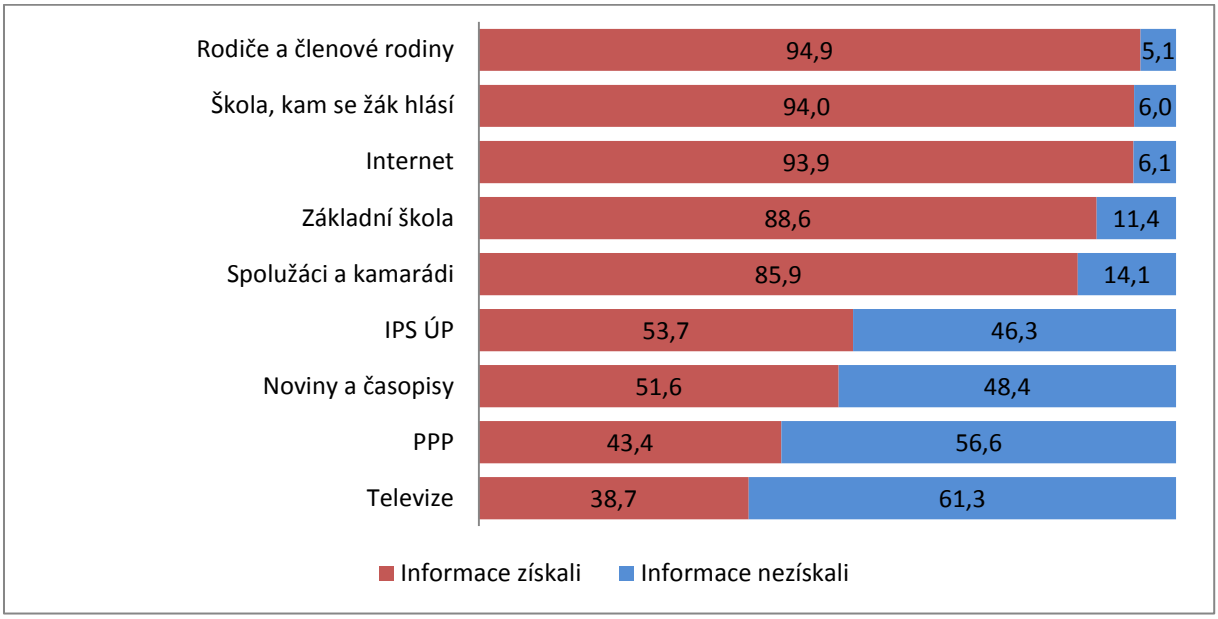

Nejčastěji získávají žáci základních škol informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy od rodičů a jiných členů rodiny (95 %). Následuje střední škola, kam se žák hlásí (94 %), internet (94 %), základní škola (89 %), spolužáci a kamarádi (86 %). Ve srovnání s uvedenými informačními zdroji získali žáci méně informací potřebných pro volbu školy, a tedy i budoucího povolání, v informačních a poradenských střediscích při úřadu práce (54 %), v novinách a časopisech (52 %), v pedagogicko-psychologických poradnách (44 %) a v televizi (39 %).

Rodiče žáků základních škol se měli vyjádřit k následujícím zdrojům: vlastní zkušenost; jiní členové rodiny; základní škola; střední škola, kam se žák hlásí; informační a poradenské středisko při úřadu práce; pedagogicko-psychologická poradna; televize; internet; noviny a časopisy. Obr. 11 ukazuje, ze kterých zdrojů získali rodiče žáků základních škol informace potřebné pro volbu střední školy, a tedy i budoucího povolání svého dítěte, a ze kterých zdrojů informace nezískali. Podrobné informace jsou uvedeny v příloze 6.

Nejvíce informací pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy rodiče žáků základních škol získali na střední škole, kam by se žák mohl hlásit (91 %). Neméně významným zdrojem informací rodičů z hlediska zisku informací pro volbu střední školy a budoucího povolání je internet (87 %). Z dalších informačních zdrojů jsou to vlastní zkušenosti rodičů (83 %), základní škola, kterou žák navštěvuje (80 %), jiní členové rodiny (75 %), noviny a časopisy (54 %), pedagogicko-psychologické poradny (51 %) a informační a poradenská střediska při úřadu práce (50 %). Nejméně informací rodiče získali z televize (45 %).

Z odpovědí žáků a rodičů, kteří z daného zdroje získali informace důležité pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, jsme vypočetli procentuální podíly jednotlivých odpovědí a koeficienty hodnocení (viz příloha 5 a 6). Hodnocení informačních zdrojů žáky základních škol a jejich rodiči je zachyceno v obr. 12. **Čím je hodnota koeficientu nižší, tím vyšší je vnímaná míra pomoci daného informačního zdroje. Koeficient nabývá hodnot od 1 do 3.**

Obr. 11: Informační zdroje, z nichž rodiče žáků základních škol získali informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy svého dítěte (v %)

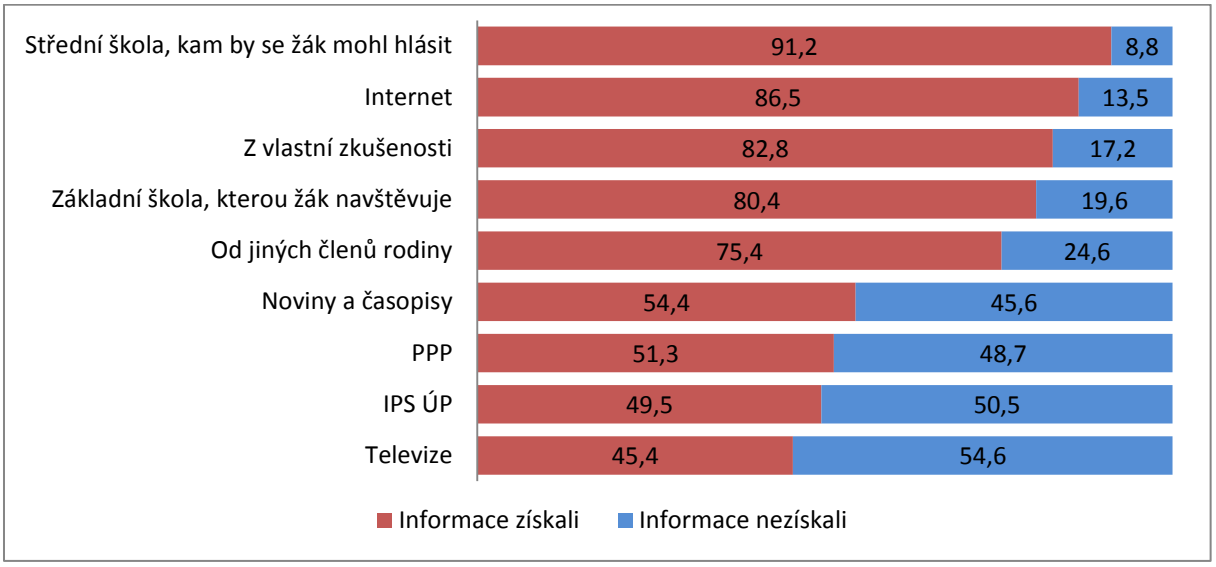

6.1.1 Informace poskytnuté střední školou, kam se žáci chtějí hlásit

Nejvíce žákům základních škol a jejich rodičům pomáhají ***informace poskytnuté střední školou, kam se žáci chtějí hlásit.*** Koeficient hodnocení dosáhl u žáků hodnoty 1,57 a u rodičů 1,70. V obou případech se na základě koeficientu hodnocení tento informační zdroj umístil na prvním místě v pořadí. Hodnoty koeficientu znamenají, že oběma skupinám respondentů tento informační zdroj pomohl v průměru pouze částečně.

Obr. 12: Srovnání hodnocení informačních zdrojů žáky ZŠ a rodiči (na základě koeficientu hodnocení)

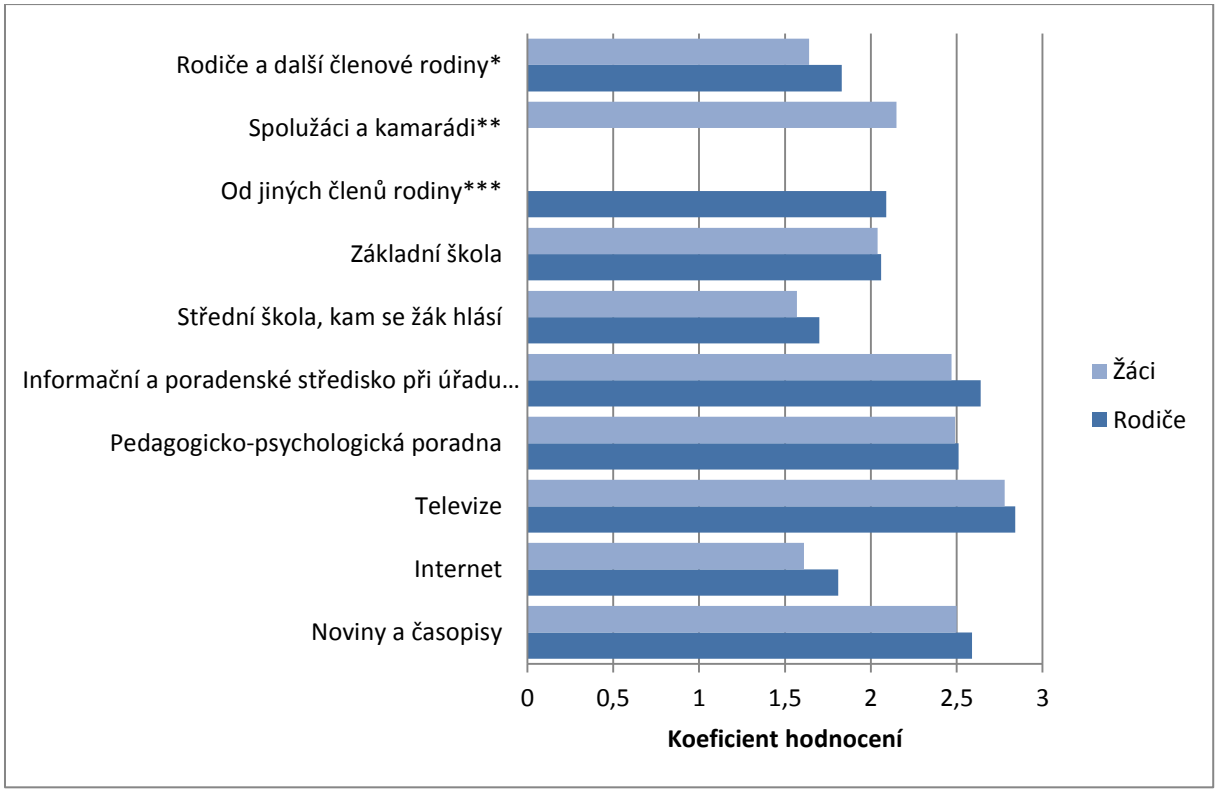

* U rodičů odpověď vlastní zkušenost. / ** Odpovídali pouze žáci. / *** Odpovídali pouze rodiče.
Pozn. Čím nižší je hodnota koeficientu, tím vyšší je vnímaná míra pomoci daného informačního zdroje.

Informace získané z tohoto zdroje velmi pomohly 49 %, částečně pomohly 37 % a nepomohly 8 % žáků. Rodičům informace poskytnuté střední školou, kam se žáci chtějí hlásit, velmi pomohly ve 36 %, částečně pomohly ve 47 % a nepomohly v 9 % případů. Informace z tohoto zdroje nemělo 6 % žáků a přibližně 9 % rodičů. Jak je z procentuálního zastoupení odpovědí zřejmé, žáci (a částečně i rodiče) využívají před volbou další vzdělávací a profesní dráhy vzdělávací instituci, na kterou by si chtěli podat přihlášku, také jako významný informační zdroj. Způsoby získávání informací z tohoto informačního zdroje mohou mít několik podob. Z pohledu volby další vzdělávací a profesní dráhy žáků se jeví jako velice významné veletrhy středních škol a dny otevřených dveří na školách.

Veletrhy středních škol umožňují první kontakt uchazeče o studium s potenciálními vzdělávacími institucemi. Návštěva veletrhu škol obvykle motivuje žáky k vyhledávání specifických informací o školách z různých informačních zdrojů. Pro některé absolventy základních škol z menších měst jsou však veletrhy obtížně dostupné. Alternativní formou poskytování informací ze strany střední školy jsou **náborové akce středních škol**, označované někdy jako setkání se zástupci středních škol. Výzkumy ukazují, že především rodiče mají na náborové akce škol protichůdné názory. Někteří je považují za užitečné, jinými rodiči jsou tyto podniky kritizovány jako tendenční. Podle rodičů se v rámci připraveného programu prezentují převážně lokální střední školy s malou poptávkou uchazečů a pro žáky nepřitažlivé obory vzdělání.

Návštěvy **dnů otevřených dveří** jsou výběrové a podle situace je žáci realizují v doprovodu rodičů, často i sami nebo společně se svými spolužáky. Jejich návštěva představuje jedinečnou příležitost, jak se žáci a rodiče mohou osobně seznámit s prostředím a atmosférou školy, pedagogickým sborem, dozvědět se konkrétní informace o škole, podmínkách studia, přijímacím řízení, pravděpodobnosti přijetí, vyučovaných vzdělávacích programech, předmětech aj.

Soudobým fenoménem, který lze v oblasti informačních zdrojů využívaných při volbě další vzdělávací a profesní dráhy pozorovat, je **přímý kontakt rodičů se střední školou** a osobní komunikace s vedením střední školy. Tato forma získávání informací má specifikační funkci. Nejčastěji má podobu osobní návštěvy vzdělávací instituce mimo dny otevřených dveří, případně telefonického nebo e-mailového dotazování se a zpřesňování informací získaných z jiných zdrojů. Tímto způsobem rodiče zjišťují podrobné, obvykle velmi konkrétní údaje potřebné pro rozhodování.

6.1.2 Informace získané z internetu

Kladně jsou **žáky** hodnoceny také ***informace získané z internetu***. Internet se umístil na druhém místě. Koeficient hodnocení u tohoto zdroje má hodnotu 1,61. Informace získané z internetu velmi pomohly 45 %, částečně pomohly 42 % a nepomohly 8 % žáků základních škol. Pouze 6 % žáků informace z internetu nezískalo nebo internet k vyhledávání informací pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy nevyužilo.

V dotazníku jsme žákům položili doplňující otázku, jak jim pomohly vybrané *internetové stránky* při hledání informací pro rozhodování o střední škole. Žáci se vyjadřovali ke čtrnácti internetovým zdrojům, přičemž měli možnost napsat i jiné internetové stránky, které jim podle jejich subjektivního hodnocení poskytly informace významné pro rozhodování. Mezi tři servery, které žákům pomáhají nejvíce, patří **Atlas školství**, **Středníškoly.cz** a **Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)**. Nejméně žákům pomáhají servery Středníškoly.eu, Integrovaný portál MPSV a Seznam škol. Procentuální odpovědi naznačují, že velkou část serverů, které poskytují podporu při volbě další vzdělávací a profesní dráhy, žáci neznají. Třemi servery, které žáci téměř vůbec neznají, jsou Databáze akcí dalšího vzdělávání, Neflákám se a Budoucnost profesí. Podrobné informace s odpověďmi žáků jsou uvedeny v obr. 13 a příloze 9.

Ve volných odpovědích žáci jmenovali především konkrétní internetové stránky škol nebo vyhledavače. Z dalších to byly stránky společnosti SCIO, Studuj v Plzeňském kraji

(www.studujvpk.cz), ProŠkoly.cz (www.proskoly.cz), Studuj.cz (www.studuj.cz). Zajímavé je, že několik žáků uvedlo jako informační zdroj pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy Facebook.

Na základě dřívějších výzkumů víme, že žáci využívají především oficiální internetové stránky středních škol a databáze středních škol, na nichž vyhledávají specifické informace o vzdělávacích institucích a vzdělávacích možnostech (tj. vzdělávacích programech, podmínkách přijímacího řízení, počtu přijímaných žáků, úspěšnosti absolventů střední školy při vstupu do terciárního vzdělávání aj.). Kromě těchto internetových zdrojů žáci vyhledávají internetové servery s informacemi, jak postupovat při volbě střední školy, jak se připravit na přijímací zkoušky, nebo na internetu vyhledávají osobnostní testy umožňující sebepoznání žáka významné jak pro volbu střední školy, tak budoucího povolání.

Obr. 13: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při rozhodování o střední škole z pohledu žáků základních škol (v %)

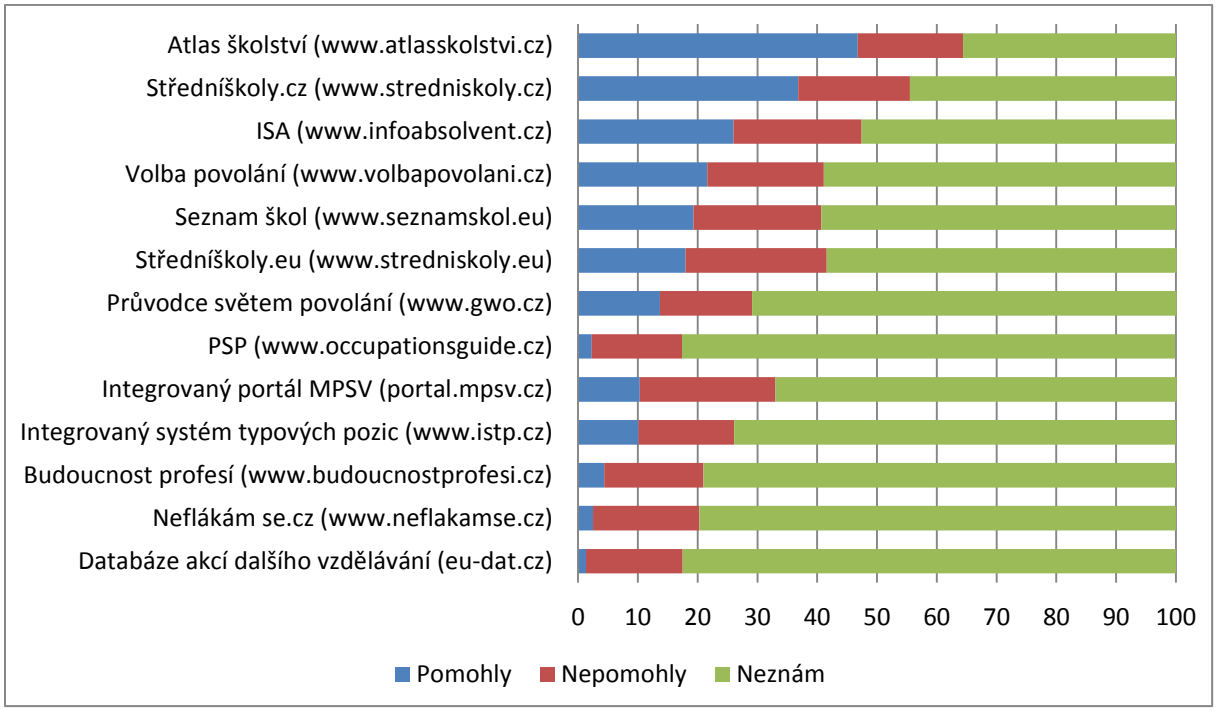

V případě **rodičů** žáků základních škol se ***internet*** z hlediska pomoci při volbě další vzdělávací a profesní dráhy umístil stejně jako u žáků na druhém místě v pořadí (koef. 1,81). Internet velmi pomohl 30 % a částečně pomohl 43 % rodičů. Pouze 14 % rodičů internet při volbě další vzdělávací a profesní dráhy nepomohl a přibližně stejný počet rodičů z internetu informace nezískal.

Rovněž u rodičů jsme zjišťovali, které *internetové servery* využívají a jak jim pomohly (viz obr. 14 a příloha 10). Nabídka internetových zdrojů, k nimž se měli rodiče vyjadřovat, byla stejná jako v dotazníku určeném žákům. Rodiče z nabízených internetových stránek znají především **Středníškoly.cz**, **Atlas školství**, **Středníškoly.eu**, **Integrovaný portál MPSV** a **Seznam škol**. Tyto servery rodičům zároveň i poměrně dobře pomáhají při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Ostatní servery rodiče většinou neznají nebo jejich pomoc hodnotí jako méně přínosnou. Zjištěné poznatky ukazují na poměrně malou informovanost rodičů o existujících možnostech, které internet v současné době pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy nabízí.

Ve volných odpovědích i rodiče uváděli jako zdroj informací především internetové stránky středních škol. Z dalších to byly např. Zkoušky nanečisto (www.zkousky-nanecisto.cz) a Studuj v Plzeňském kraji (www.studujvpk.cz).

Obr. 14: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při rozhodování o střední škole z pohledu rodičů žáků základních škol (v %)

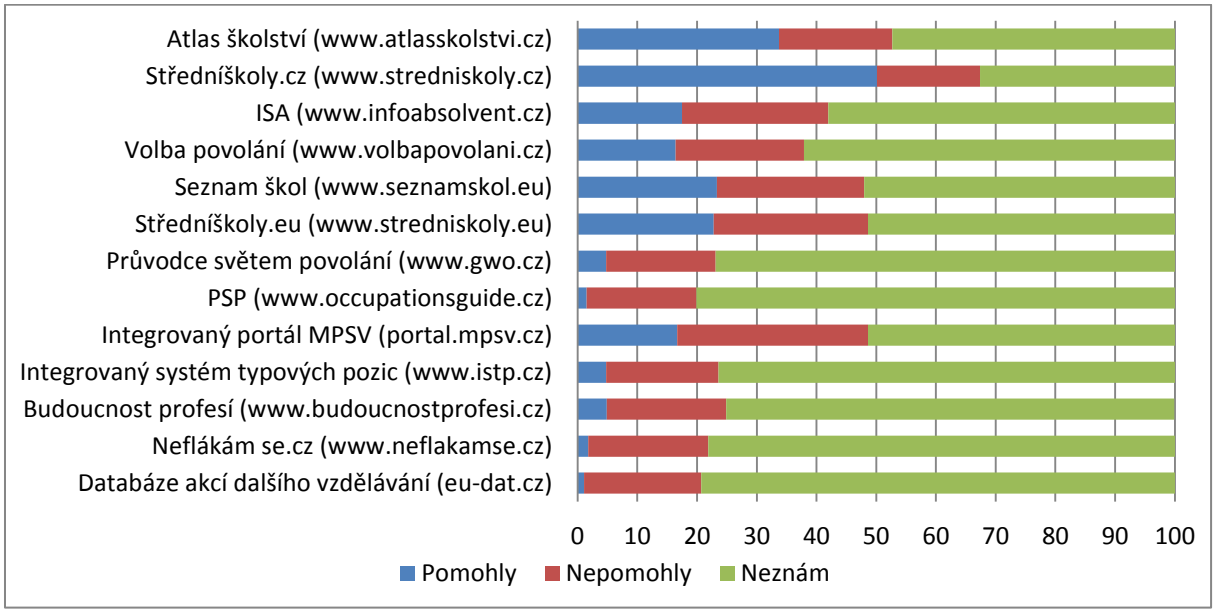

6.1.3 Rodiče a členové rodiny

Nejvýznamnějším neformálním zdrojem informací, který **žákům** při volbě další vzdělávací a profesní dráhy velmi pomohl, jsou ***rodiče a členové rodiny***. Na základě koeficientu hodnocení se rodiče umístili na třetím místě (koef. 1,64). Informace poskytnuté rodiči žákům základních škol pomohly ve 39 %, částečně pomohly v 52 % a nepomohly pouze v asi 5 % případů. Informace od rodičů nezískalo jen 5 % žáků.

Pozitivní je zjištění, že volba střední školy je v rodinách častým tématem diskuzí. Podle výpovědí žáků si s nimi o tom, co by chtěli dělat po základní škole, povídá 96 % rodičů. Pouze ve 3 % se žáci vyjádřili, že toto téma bylo předmětem diskuze s rodiči pouze jednou. Jen nepatrná část rodičů volbu střední školy se svými potomky vůbec neřeší. Žáci základních škol se v téměř třech čtvrtinách (74 %) domnívají, že jim rodiče poskytli pro rozhodnutí kam dál po střední škole maximum informací. Informace pro rozhodnutí, co bude dělat žák po základní škole, si částečně shánělo 20 % a zcela shánělo 6 % dotázaných žáků.

Rodiče jsou pro žáky velmi důležitým informačním zdrojem. Informace pro volbu střední školy poskytnuté od rodičů žákům pomáhají téměř 8krát více než informace poskytnuté od spolužáků nebo kamarádů a téměř 7krát více než informace poskytnuté základní školou.

Rodiče žákům v rámci každodenní komunikace zprostředkovávají své životní zkušenosti, znalosti vzdělávacího systému a světa práce. Rodiče jim vysvětlují, jaké jsou požadavky na určité typy středních škol, obory vzdělání a co obnášejí jednotlivá povolání. Diskutabilní je objektivita poskytovaných informací, neboť někteří rodiče nemají informace aktuální, případně jsou informace předávané žákům rodiči filtrovány na základě subjektivních hledisek.

Analogickou odpovědí u **rodičů** bylo, že informace čerpají z ***vlastních zkušeností***. Vlastní zkušenost jakožto informační zdroj se v jejich případě umístila také na 3. místě (koef. 1,83). Vlastní zkušenosti pomáhají přibližně 27 %, částečně pomáhají 43 % a nepomáhají 13 % rodičů. Přibližně 17 % rodičů vlastní zkušenosti využitelné pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy nemá nebo je nevyužívá.

6.1.4 Základní škola

Základní škola se jako informační zdroj u žáků (koef. 2,04) a rodičů (koef. 2,06) umístila shodně na čtvrtém místě. Koeficienty hodnocení jsou u obou skupin respondentů téměř shodné. Informace poskytnuté základní školou pomohly 19 % žáků, částečně pomohly

přibližně 48 % a nepomohly 22 % žáků. Pouze 11 % žáků podle jejich názoru informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy ze strany základní školy vůbec nezískalo. Rodičům základní škola poskytla informace, které jim velmi pomohly, v 16 %, částečně pomohly ve 43 %, 21 % rodičů nepomohly vůbec a 20 % rodičů informace potřebné pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy ze strany základní školy nedostalo.

Přípravě na volbu další vzdělávací a profesní dráhy je v rámcových vzdělávacích programech pro základní vzdělávání určen samostatný **tematický okruh Svět práce**, který žákům přináší komplexní informace z oblasti světa práce a vzdělávání, učí je s nimi pracovat a na jejich základě se správně a samostatně rozhodovat. Kromě poskytování informací je pozornost zaměřena na sebepoznávání, utváření a rozvíjení praktických dovedností a žádoucích osobních vlastností žáků, které jsou důležité při rozhodování o významných životních krocích, při plánování budoucnosti a začleňování do pracovního života.

Příprava na volbu další vzdělávací a profesní dráhy může mít na základních školách buď podobu samostatného vyučovacího předmětu (např. s názvem Volba povolání, Výchova k volbě povolání, Svět práce aj.), anebo může být učivo tematického okruhu Svět práce rozhodnutím školy rozčleněno do více vyučovacích předmětů (např. občanská výchova, rodinná výchova, praktické činnosti). Důležité je, že zařazení tohoto učiva je pro všechny školy závazné, takže by měla přípravou na volbu další vzdělávací a profesní dráhy projít celá žákovská populace. **Odpovědi žáků potvrzují, že základní škola má při volbě další vzdělávací a profesní dráhy velmi důležitou úlohu a její informační působení je u většiny žáků hodnoceno pozitivně.**

Informační role základní školy nemusí probíhat pouze ve vyučovacích předmětech. Základní školy žákům poskytují informační materiály, zprostředkovávají jim aktuální informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy prostřednictvím školních nástěnek, pořádáním besed, exkurzí aj. Na vlastních webových stránkách školy zveřejňují informace o dostupných internetových zdrojích pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy. Kariéroví poradci učí v rámci poradenských aktivit žáky s internetovými zdroji pracovat.

Školy s rodiči na téma volby další vzdělávací a profesní dráhy hovoří převážně v rámci **třídních schůzek**, na kterých jsou zákonní zástupci žáka obvykle seznámeni třídním učitelem, výchovným poradcem nebo školním psychologem se školními službami kariérového poradenství na dané základní škole, se systémem přijímacího řízení do středních škol a dostupnými informačními zdroji. Způsob poskytování informací pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, jejich úroveň i kvalita se na jednotlivých základních školách liší. Na některých základních školách nemá informační podpora rodičů podobu, která odpovídá významnosti volby další vzdělávací a profesní dráhy. Kromě nesystematičnosti a povrchnosti informování lze za riziko považovat nevhodné načasování poskytování informací. **Rovněž u rodičů je informační působení základní školy hodnoceno spíše pozitivně.**

6.1.5 Spolužáci, kamarádi a ostatní členové rodiny

U **žáků** jsou důležitým neformálním informačním zdrojem ***spolužáci a kamarádi*** (koef. 2,15). Spolužáci a kamarádi se u žáků umístili na pátém místě. Tento zdroj informací velmi pomohl téměř 12 % a částečně pomohl 51 % žáků. Naopak nepomohl 24 % žáků a 14 % žáků informace od spolužáků a kamarádů nezískalo. Spolužáci a především kamarádi jsou především zdrojem informací a referencí o středních školách.

Tento informační zdroj byl do nabídky zařazen pouze v dotaznících pro žáky, a proto jej není možné porovnat s rodiči. V případě **rodičů** jsou významným zdrojem informací ***jiní členové rodiny*** (koef. 2,09), kteří se na základě koeficientu hodnocení umístili na pátém místě. Ti rodičům poskytli ve 14 % informace, které jim velmi pomohly, ve 41 % částečně pomohly a ve 21 % nepomohly. Čtvrtina rodičů (téměř 25 %) členy rodiny jako informační zdroj nevyužívá.

6.1.6 Instituce kariérového poradenství

Žáci a rodiče se měli vyjadřovat rovněž k informační podpoře poskytované institucemi kariérového poradenství. Respondenti, kteří tyto instituce využili jako informační zdroj, je hodnotí jako méně přínosné. ***Informační a poradenské středisko*** se na základě koeficientu hodnocení umístilo u žáků na 6. místě (koef. 2,47) a u rodičů až na 8. místě (koef. 2,64). ***Pedagogicko-psychologická poradna*** pak u žáků na 7. místě (koef. 2,49), u rodičů však na 6. místě (koef. 2,51).

6.1.7 Televize, noviny a časopisy

Nejméně přínosnými zdroji informací jsou pro žáky ***noviny a časopisy*** (koef. 2,50) a ***televize*** (koef. 2,78). Koeficienty hodnocení novin a časopisů (koef. 2,59) a televize (koef. 2,84) dosáhly u rodičů vyšších hodnot než u žáků. V průměru tyto zdroje informací oběma skupinám respondentů spíše nepomohly. Noviny a časopisy se u rodičů umístily na 7. a u žáků na předposledním, 8. místě. Televize se jak u žáků, tak u rodičů na základě koeficientu hodnocení umístila na posledním, 9. místě.

Informační vliv masmédií při volbě další vzdělávací a profesní dráhy však nelze bagatelizovat. Masové komunikační prostředky zobrazují důležité aspekty světa práce a formují profesní stereotypy, které se promítají do volby vzdělávací a profesní dráhy. Identifikace s postavami z audiovizuálního světa prostřednictvím informálního zkušenostního učení významně ovlivňuje profesní orientaci.

6.2 Odpovědi žáků a rodičů žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť

Pro zmapování struktury formálních a neformálních *informačních zdrojů* využívaných při volbě další vzdělávací a profesní dráhy žáky středních škol a jejich rodiči jsme se obou skupin respondentů dotázali, kde získali informace potřebné pro volbu školy či budoucího povolání a jak jim pomohly.

Obr. 15: Informační zdroje, z nichž žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť získali informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy (v %)

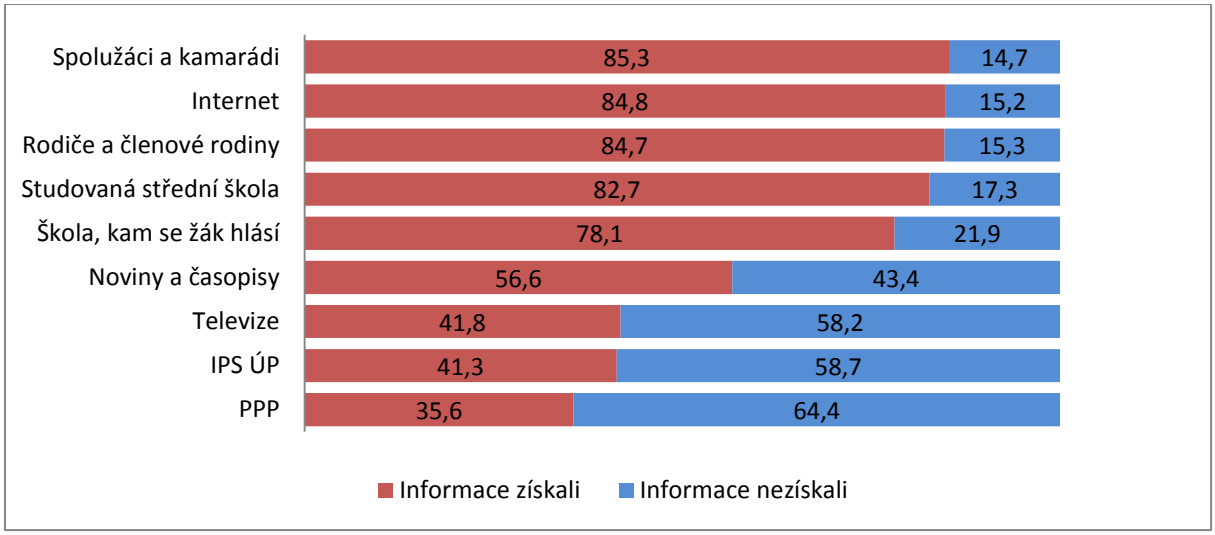

Žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť se měli vyjádřit k následujícím informačním zdrojům: rodiče a členové rodiny; spolužáci a kamarádi; studovaná střední škola; škola, kam se žák hlásí; informační a poradenské středisko při úřadu práce; pedagogicko-psychologická poradna; televize; internet; noviny a časopisy. Obr. 15 ukazuje, ze kterých ***zdrojů získávají žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť informace***

pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy a ze kterých nikoliv. Nejčastěji získávají žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy od spolužáků a kamarádů (85 %). Na dalších příčkách se umístil internet (85 %), rodiče a členové rodiny (85 %), studovaná střední škola (83 %) a škola, kam se žák hlásí (78 %). Méně často jsou informace žáky získávány z novin a časopisů (57 %), televize (42 %), informačních a poradenských středisek při úřadu práce (41 %) a v pedagogicko-psychologické poradně (36 %).

Informační zdroje, z nichž rodiče žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť získávají informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, zachycuje obr. 16. Nejvíce rodičů vychází ze své vlastní zkušenosti (84 %). Od jiných členů rodiny informace pro volbu čerpá 79 % rodičů, 77 % rodičů využívá internet, 75 % informace poskytnuté střední školou, kterou jejich potomek navštěvuje, a 73 % rodičů využívá informace poskytnuté školou, kam by žák mohl jít studovat. Z novin a časopisů (61 %), televize (50 %), informačních a poradenských středisek při úřadu práce (50 %) a pedagogicko-psychologických poraden (44 %) získávají rodiče informace méně často.

Obr. 16: Informační zdroje, z nichž rodiče žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť získali informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy (v %)

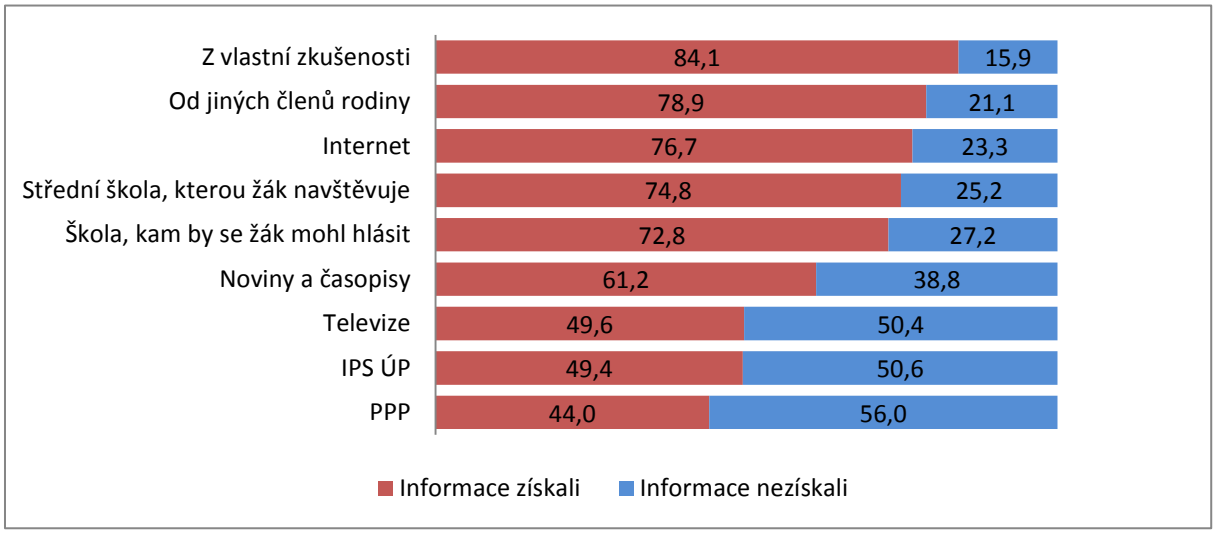

Z odpovědí žáků středních škol a jejich rodičů, kteří z daného zdroje získali informace důležité pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, jsme vypočetli procentuální podíly odpovědí a koeficienty hodnocení (viz přílohy č. 7 a 8). Srovnání hodnocení informačních zdrojů žáky středních škol a rodiči na základě koeficientu hodnocení poskytuje obr. 17. **Čím je hodnota koeficientu nižší, tím vyšší je vnímaná míra pomoci daného informačního zdroje. Koeficient mohl nabýt hodnoty od 1 do 3.**

6.2.1 Informace získané z internetu

Žákům středních odborných škol a středních odborných učilišť při rozhodování o další vzdělávací dráze a budoucím povolání nejvíce pomáhají ***informace získané z internetu*** (koef. 1,69). Jmenovaný informační zdroj se z hlediska hodnocení efektivity umístil na prvním místě v pořadí, přičemž z internetu získalo informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy 85 % žáků.

Abychom o tomto informačním zdroji zjistili další podrobnosti, položili jsme žákům otázku, jak jim pomohly *vybrané internetové stránky* při hledání informací pro rozhodování o další vzdělávací nebo profesní dráze. Žáci se vyjadřovali k patnácti internetovým adresám, přičemž měli možnost napsat i jiné internetové servery, které jim podle jejich subjektivního hodnocení poskytly informace významné pro kariérové rozhodování. Podrobné informace s odpověďmi jsou uvedeny v příloze 11.

Obr. 17: Srovnání hodnocení informačních zdrojů žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť a jejich rodiči (na základě koeficientu hodnocení)

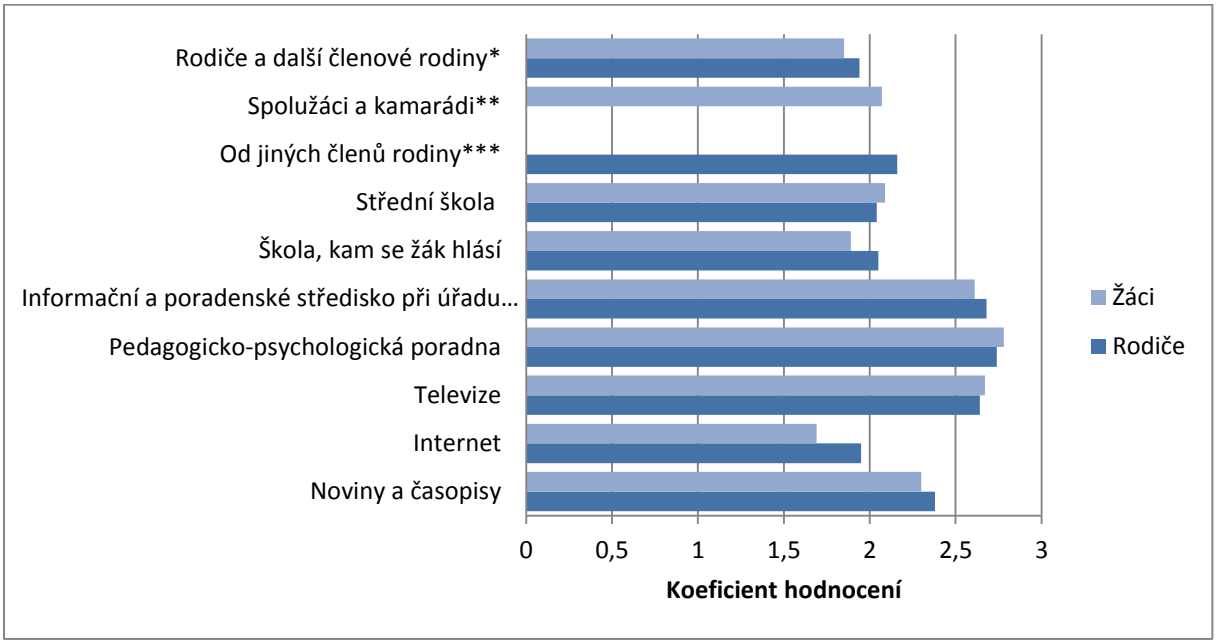

* U rodičů odpověď vlastní zkušenost. / ** Odpovídali pouze žáci. / *** Odpovídali pouze rodiče.
Pozn. Čím nižší je hodnota koeficientu, tím vyšší je vnímaná míra pomoci daného informačního zdroje.

Z popisné statistiky v obr. 18 je patrné, že žáci středních škol většinu nabídnutých internetových serverů neznají, a tedy je při svém rozhodování nevyužívají. Žáci neznají především servery, které nabízejí podrobné informace o povoláních a jejich charakteristikách. Mezi první tři, které naopak žáci využívají a které jim pomáhají nejvíce, se řadí server **Vysoké školy.cz – informace pro správný výběr vysoké školy** (22 %), **Atlas školství … kam na školu** (17 %) a **VysokéŠkoly.com – najdi si svou školu** (17 %). Četnosti u odpovědi „pomohly“ jsou však ve srovnání s odpovědí „neznám“ poměrně nízké.

Obr. 18: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při volbě další vzdělávací a profesní dráhy z pohledu žáků SOŠ a SOU (v %)

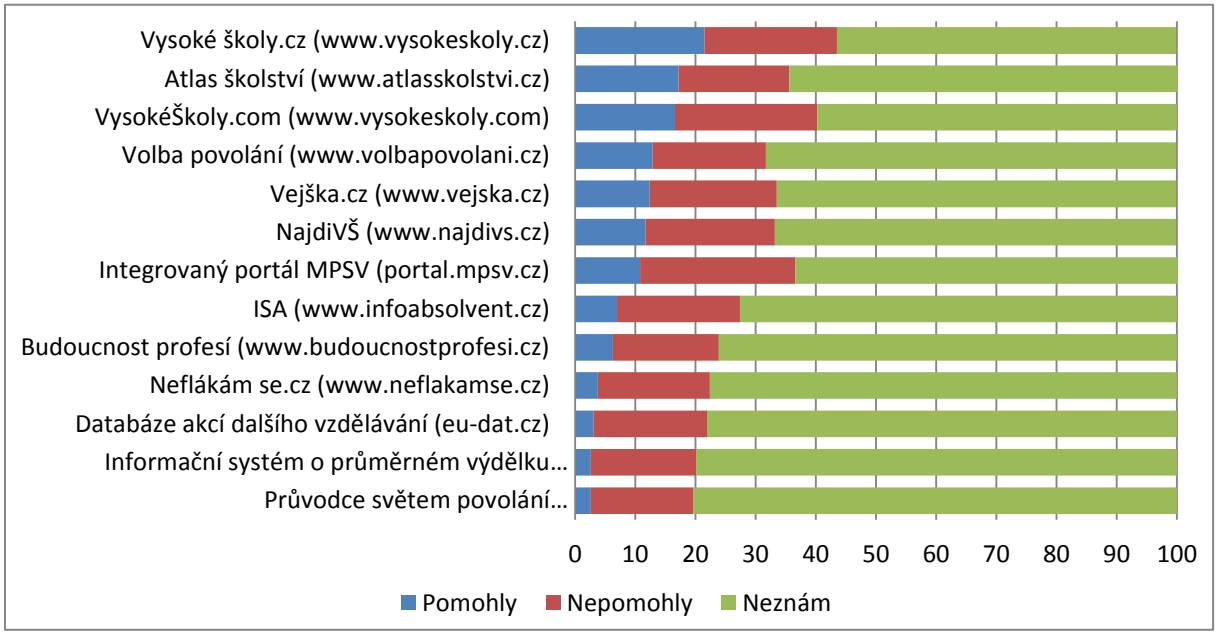

Na rozdíl od žáků základních škol, kteří při volbě střední školy ve velké míře využívají a pozitivně hodnotí databáze škol, žáci středních škol tyto typy informačních zdrojů vyhledávají méně často. Lze předpokládat, že díky vyšší vyhraněnosti vzdělávacích a profesních cílů žáci

středních škol využívají spíše oficiální internetové stránky konkrétních vzdělávacích institucí nebo adresy se specifickými informacemi ze světa práce. Svědčí o tom i volné odpovědi žáků v dotazníkovém šetření.

Ve srovnání s internetem jsou informace získané z ostatních masových komunikačních prostředků žáky hodnoceny jako méně přínosné. ***Noviny a časopisy*** se v pořadí důležitosti umístily na šestém místě (koef. 2,30) a ***televize*** na předposledním, tj. osmém místě (koef. 2,67).

Velmi podobné jsou poznatky zjištěné o těchto informačních zdrojích u rodičů. ***Internet*** je v jejich případě třetím nejčastěji používaným zdrojem informací při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Využívá jej 77 % dotázaných rodičů, tj. asi o 8 procentních bodů méně, než jsme zjistili u žáků. Jmenovaný informační zdroj se z hlediska hodnocení efektivity u rodičů umístil na 2. místě v pořadí (koef. 1,95), a to za vlastními zkušenostmi rodičů. Velmi pomohl 21 %, částečně pomohl 39 % a nepomohl 17 % rodičů. Informace z tohoto zdroje nezískalo 23 % rodičů.

Také u rodičů jsou ostatní masové komunikační prostředky využívány méně často. ***Noviny a časopisy*** se umístily na šestém místě (koef. 2,38). V průměru se rodiče přiklánějí k hodnocení, že jim tento zdroj pomohl spíše částečně. U ***televize*** (7. místo) nabývá koeficient hodnoty 2,64. V případě televize se rodiče v průměru domnívají, že jim tento zdroj při rozhodování nepomohl. Přesto se noviny, časopisy a televize umístily na vyšších příčkách než instituce kariérového poradenství (tj. informační a poradenské středisko při úřadu práce a pedagogicko-psychologická poradna).

6.2.2 Rodiče a rodina

Žáci uvádějí rodinu a především rodiče jako nejvýznamnější faktory působící na jejich rozhodování. Podle našeho zjištění jsou rodiče a členové rodiny rovněž nejvýznamnějším neformálním zdrojem informací, který žákům středních odborných škol a středních odborných učilišť pomáhá při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. V celkovém pořadí sestaveném na základě koeficientu hodnocení se ***rodiče*** u žáků umístili na druhém místě (koef. 1,85). **Informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy poskytnuté od rodičů žákům pomáhají více než informace poskytnuté od spolužáků nebo kamarádů, střední školou, kterou žáci studují, a úřadem práce nebo pedagogicko-psychologickou poradnou.** Rodiče jsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy třetím informačním zdrojem v pořadí, z něhož žáci získali informace. Od rodičů získalo informace téměř 85 % dotázaných žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť.

Zahraniční výzkumy naznačují nepříznivou situaci a důsledky spojené s množstvím a sociální povahou času, který rodiče tráví se svými potomky. Velké pracovní vytížení rodičů a únava po práci negativně ovlivňují dostupnost a kvalitu interakcí a komunikace v rodině. Tato skutečnost se projevuje v časových možnostech, které mohou být využity pro vzájemnou komunikaci o dalším vzdělávání a pracovní budoucnosti žáků, zprostředkování informací o vzdělávacím systému, světě práce aj.

Pozitivní je zjištění, že volba školy či profese je podle vyjádření rodičů žáků středních škol v téměř třech čtvrtinách rodin (72 %) častým tématem diskuzí. Příznivý je rovněž fakt, že tato skutečnost není ovlivněna ani dosaženým vzděláním rodičů, ani strukturou rodiny. Rodiče s vyšším vzděláním tedy nejsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol aktivnější než rodiče s nižším dosaženým vzděláním, jak jsme na základě poznatků o angažovanosti rodičů při přechodu mezi základní a střední školou předpokládali. Nepotvrdil se ani druhý předpoklad, že je volba školy či profese řešena s vyšší frekvencí v úplných rodinách než v rodinách neúplných či v rodinách s jinou strukturou.

Podle žáků s nimi to, co by chtěli dělat po střední škole, důkladně probírá 78 % rodičů. Na druhé straně se však žáci téměř v polovině případů (49 %) domnívají, že jim rodiče neposkytli pro rozhodnutí kam dál po škole maximum informací. Informace pro rozhodnutí, co bude žák po střední škole dělat, si muselo částečně shánět 34 % a zcela shánět 17 % respondentů.

Opět jsme předpokládali, že na tuto skutečnost bude mít vliv struktura rodiny, tedy to, zdali žáci žijí v úplných, či neúplných rodinách. Neprokázalo se však, že by pro rozhodování od rodičů více informací získávali žáci žijící v rodinách s oběma rodiči než žáci žijící pouze s jedním rodičem.

Jak bylo uvedeno, **rodiče žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť** při volbě další vzdělávací a profesní dráhy jako zdroj informací nejvíce využívají svých vlastních zkušeností a informace od jiných členů rodiny. ***Vlastní zkušenosti*** se na základě koeficientu hodnocení u rodičů žáků středních škol umístily na prvním místě (koef. 1,94). Vlastní zkušenosti pomohly 23 % rodičů, 43 % rodičů se domnívá, že jim vlastní zkušenosti pomohly částečně a 18 % rodičů uvádí, že jim nepomohly při volbě další vzdělávací a profesní dráhy vůbec. Téměř 16 % rodičů informace potřebné pro volbu školy, a tedy i budoucího povolání jejich dítěte z vlastních zkušeností nezískalo. Zde je třeba upozornit na skutečnost, že subjektivní informace založené na zkušenostech rodičů poskytují mnohdy neadekvátní, často zkreslený obraz světa práce a vzdělávání.

Jiní členové rodiny se u rodičů z hlediska míry pomoci poskytnutých informací umístili až na pátém místě (koef. 2,16). Jiní členové rodiny jako informační zdroj pomohli 12 %, částečně pomohli 42 % a nepomohli 25 % rodičů. Informace od jiných členů rodiny nezískalo 21 % rodičů.

6.2.3 Informace poskytnuté školou, kam by žák mohl jít studovat

Na třetím místě jsou žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť kladně hodnoceny ***informace poskytnuté školou***, kam se chtějí hlásit (koef. 1,89). Z hlediska koeficientu hodnocení se tento informační zdroj umístil u **rodičů** o jednu příčku níž než v případě žáků, tj. na čtvrtém místě (koef. 2,05).

Stejně jako u žáků základních škol i žáci středních škol navštěvují veletrhy, dny otevřených dveří na školách a jiné informační akce. Zároveň lze předpokládat, že žáci a rodiče do této odpovědi mohou zahrnovat informace poskytované školou na oficiálních internetových stránkách. Z tohoto zdroje získávají informace o vzdělávací nabídce středních, vyšších odborných a vysokých škol, především o studijních programech a oborech, podmínkách přijímacího řízení, počtu přijímaných uchazečů, pravděpodobnosti přijetí ke studiu, povinných, povinně-volitelných a volitelných předmětech vyučovaných ve zvolených oborech vzdělání, možnostech zahraničních studijních pobytů, profilech absolventa, uplatnitelnosti absolventů na trhu práce, stipendijních programech, spolupráci se zahraničními institucemi, podniky aj. Jak je patrné, nemusí se tedy nutně jednat o informace, které škola poskytuje žákům nebo rodičům v přímém kontaktu.

6.2.4 Spolužáci a kamarádi

Zdrojem informací, který se z hlediska pomoci umístil u žáků na čtvrtém místě, jsou ***spolužáci a kamarádi*** (koef. 2,07). Informace poskytnuté kamarády významně pomáhají pouze 17 % žáků. Částečně však pomáhají téměř polovině dotázaných (46 %). Téměř 23 % žáků informace poskytnuté spolužáky a kamarády při volbě další vzdělávací dráhy nepomáhají a 15 % žáků z tohoto zdroje informace nezískalo. I u žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť spočívá stěžejní úloha kamarádů při volbě další vzdělávací a profesní dráhy v poskytování informací, a to především o škole, na kterou by si chtěl žák podat přihlášku. V souvislosti s působením vrstevníků je nezbytné upozornit na možný přenos zkreslených informací.

Pozn. Tato možnost volby nebyla rodičům v dotazníku nabídnuta, proto ji nelze porovnat s odpověďmi žáků.

6.2.5 Škola, učitelé a instituce kariérového poradenství

Studovaná střední škola, jakožto informační zdroj při rozhodování co dál po střední škole, se v pořadí hodnocení efektivity u **žáků** umístila až za spolužáky a kamarády, a to na pátém místě

(koef. 2,09). Z tohoto zdroje získalo informace 83 % žáků, což je poměrně dobrý výsledek. Z tohoto zdroje získávají informace také **rodiče**, i když v menší míře než žáci (75 %). Rodiče však tento zdroj informací hodnotí oproti žákům jako přínosnější. V jejich případě se střední škola, kterou žák navštěvuje, z hlediska pomoci umístila na třetím místě (koef. 2,04).

Do vzdělávacích programů středních odborných škol a středních odborných učilišť byla příprava na kariérové rozhodování integrována metodickým pokynem MŠMT k zařazení učiva Úvodu do světa práce do vzdělávacích programů středních škol již v roce 2000. V současné době je do rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání zařazeno **průřezové téma Člověk a svět práce**. Povinná implementace průřezového tématu do školních vzdělávacích programů by měla zajistit adekvátní přípravu na kariérové rozhodování celé populace žáků odborně orientovaných středních škol. Jeho podstata spočívá v osvojování nejdůležitějších znalostí a dovedností souvisejících s uplatněním ve světě práce a vybavování žáků kompetencemi, které by jim měly pomoci při rozhodování o další profesní a vzdělávací orientaci, při vstupu na trh práce a při uplatňování pracovních práv.

Při plánování a realizaci výuky je nezbytné respektovat poznatky kariérových teorií. Rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze není událostí, která nastává v jednom daném okamžiku života jedince, ale představuje dlouhodobý proces sestávající z množství vzájemně propojených kroků. U většiny žáků nejde o jeden velký rozhodující akt volby, ale místo toho se vyvíjí skrze množství dílčích rozhodování. Při začleňování průřezového tématu Člověk a svět práce do školních vzdělávacích programů je třeba brát v úvahu, že se nejedná o jednorázové téma, ale že je žádoucí věnovat mu pozornost systematicky po celou dobu středoškolského vzdělávání. Na přípravě žáků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy by se navíc měli spolupodílet pedagogové ze všech vyučovacích předmětů.

Data získaná od žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť ukazují, že informace poskytnuté ***informačními a poradenskými středisky při úřadu práce*** (koef. 2,61; 7. místo) a ***pedagogicko-psychologickými poradnami*** (koef. 2,78; poslední 9. místo) pomáhají žákům při volbě další vzdělávací a profesní dráhy méně než informace získané z jiných zdrojů. Informační a poradenská střediska se u rodičů z hlediska efektivity umístila na předposledním osmém místě (koef. 2,68) a pedagogicko-psychologické poradny shodně jako u žáků na posledním devátém místě (koef. 2,74).

Z popisné statistiky dále plyne, že v informačním a poradenském středisku při úřadu práce nezískala pro rozhodování co dál po střední škole informace více než polovina žáků (59 %) a v pedagogicko-psychologické poradně asi dvě třetiny žáků (64 %). Obdobné poznatky jsme zjistili u rodičů. V jejich případě v informačním a poradenském středisku při úřadu práce nezískala informace přibližně polovina rodičů (51 %) a v pedagogicko-psychologické poradně 56 % rodičů. Tuto skutečnost lze vysvětlit koncepcí obou institucí. Informační a poradenská střediska při úřadu práce a především pedagogicko-psychologické poradny poskytují poradenské služby klientům z řad žáků středních škol a rodičům, kteří je sami vyhledají.

7. Využívání poradenských služeb

Pro posouzení reálného nebo potenciálního využívání poradenských služeb jsme se všech skupin respondentů dotázali, kteří odborníci by měli žákům poradit při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Žáci a rodiče se měli vyjádřit k poradenským službám poskytovaným **učiteli, školními poradci, poradci na úřadu práce, poradci v pedagogicko-psychologických poradnách** a **privátními poradci, psychology nebo kouči** volbou jedné ze čtyř možností: (1) využil jsem; (2) nevyužil jsem; (3) neznám, asi bych využil; (4) neznám, asi bych nevyužil. Odpovědi jsou shrnuty v obr. 19 a příloze 12.

7.1 Odpovědi žáků základních škol a jejich rodičů

Přibližně jedna třetina žáků základních škol a jejich rodičů využívá rady některého z učitelů. Žáci jejich rady využili ve 35 % a rodiče ve 33 % případů.

Rady školního poradce, kterým může být výchovný poradce, školní psycholog aj., využilo 22 % žáků a 23 % rodičů. Z dotázaných žáků školního poradce nezná, ale jeho rad by využilo 9 % a nevyužilo 21 % respondentů. Školního poradce nezná, ale jeho rad by využilo 10 % rodičů, což je obdobný výsledek jako u žáků. Rozdíl u rodičů je v odpovědi „školního poradce neznám, asi bych jeho služeb nevyužil“. Tuto odpověď zvolilo jen 9 % rodičů, což **poukazuje na malou informovanost rodičů o poradenských službách školních poradců a vůli rodičů jejich služeb při volbě další vzdělávací a profesní dráhy využívat.**

Ostatní poradci jsou jako zdroj rad žáky základních škol a rodiči využíváni méně často. Rad poradce na úřadu práce využilo 12 % žáků, poradce v pedagogicko-psychologické poradně 16 % žáků a jiného poradce, privátního poradce nebo psychologa jen 6 % žáků. Přibližně třetina žáků tyto poradce nezná a jejich služeb by nevyužili. Rodiče – ve srovnání se žáky – využívají ve větší míře rad poskytnutých pedagogicko-psychologickou poradnou (21 %). Využívání rad ostatních poradců je u rodičů velmi podobné jako u žáků. Poradce na úřadu práce využilo 10 % rodičů a privátního poradce, psychologa aj. využilo jen 5 % rodičů.

7.2 Odpovědi žáků středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodičů

Nejvíce využívaným zdrojem rad jsou u žáků (33 %) i rodičů (27 %) učitelé. Rodiče, kteří nejsou s poskytováním rad učiteli na střední škole obeznámeni, by jejich rad v 16 % využili a pouze 9 % rodičů uvedlo, že by jejich rad nevyužili.

Ostatní poradenští pracovníci jsou žáky coby zdroj rad využíváni ve velmi malé míře. Rad školního poradce při volbě další vzdělávací a profesní dráhy využilo 7 % žáků, rad poradce na úřadu práce 6 % žáků, rad poradce v pedagogicko-psychologické poradně jen 4 % žáků a rad privátního poradce, psychologa nebo kouče jen 3 % žáků. Zároveň žáci, kteří tyto poradenské pracovníky neznají, by rad školního poradce (24 %), poradce na úřadu práce (30 %), poradce v pedagogicko-psychologické poradně (35 %) a privátního poradce, psychologa nebo kouče (35 %) ve větší míře nevyužili.

Také odpovědi rodičů žáků vztahující se k využívání rad poradenských pracovníků nejsou příliš pozitivní. Rad školního poradce využilo jen 13 % rodičů, rad poradce na úřadu práce 6 %, rad poradce v pedagogicko-psychologických poradnách 7 % a rad privátního poradce, psychologa nebo kouče jen 6 % rodičů. Až na rady poskytnuté poradcem na úřadu práce rady jmenovaných poradenských pracovníků rodiče využívají více než žáci, i když rozdíly jsou zanedbatelné. Rodiče žáků středních škol, kteří neznají služby poradců na úřadech práce (20 %), v pedagogicko-psychologické poradně (21 %) a poradců, privátních poradců, psychologů nebo koučů (23 %), by je spíše nevyužili, než využili. Opakem jsou rady školních poradců, které by využilo jen 17 % a nevyužilo 11 % dotázaných rodičů.

Obr. 19: Využívání poradenských služeb žáky základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť a jejich rodiči

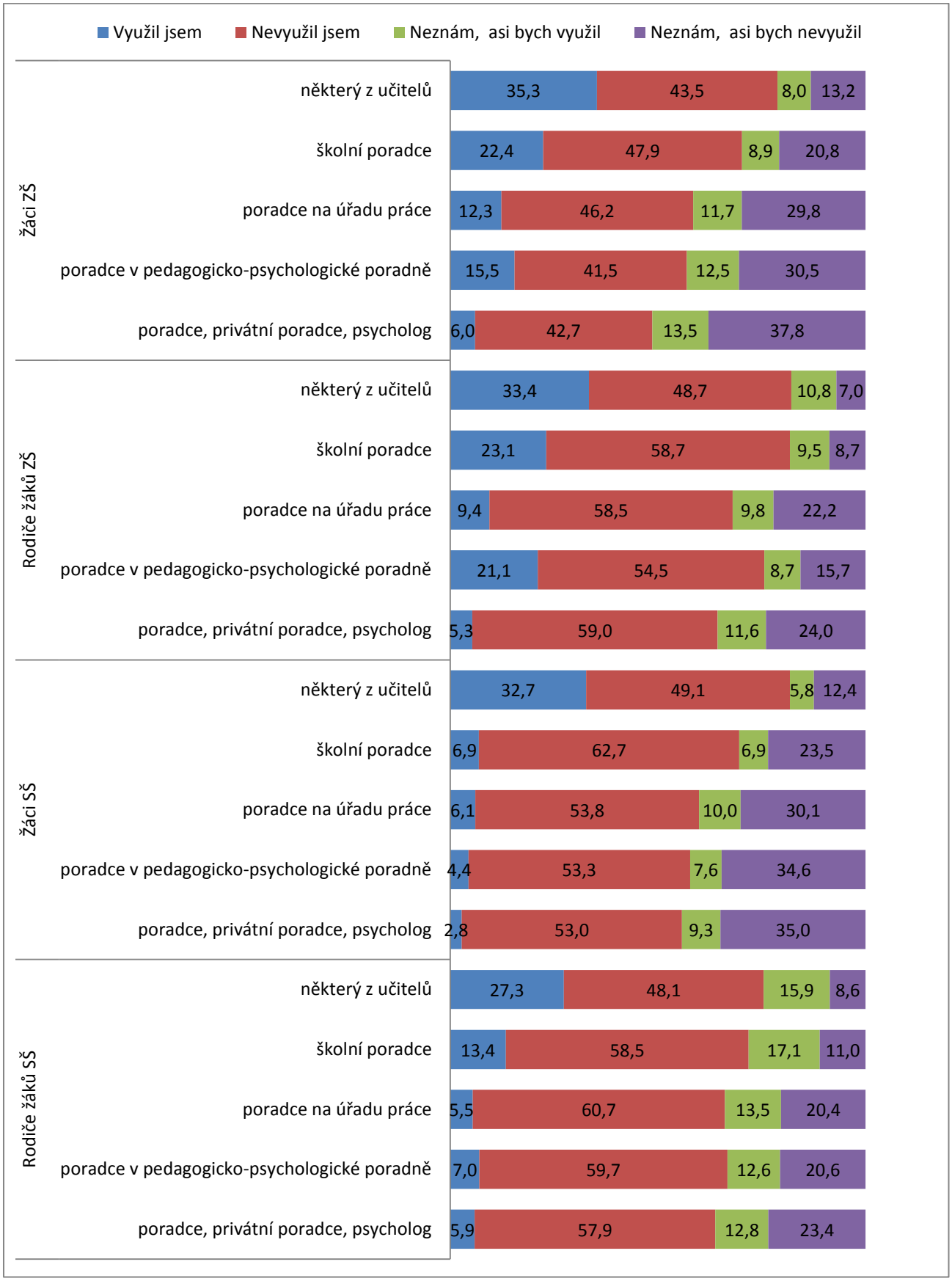

8. Shrnutí poznatků a doporučení

Stěžejním tématem tohoto šetření byla volba další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol a volba další vzdělávací a profesní dráhy žáků maturitních a nematuritních oborů vzdělání středních odborných škol a středních odborných učilišť. **Cílem bylo zjistit a porovnat pohledy žáků a jejich rodičů na tento rozhodovací proces**, konkrétně kdy se žáci začínají volbou zabývat, kdo by měl o volbě rozhodovat, dále posoudit sociální a institucionální vlivy působící na rozhodování žáků, určit, které formální a neformální zdroje informací žáci a rodiče při volbě využívají, jak hodnotí jejich efektivitu, a v neposlední řadě zjistit skutečné a potenciální využívání poradenských služeb.

8.1 Počátek rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze

Přibližně u poloviny žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť dochází k uvažování „co dál po škole“ v předposledním ročníku studia.

Škola je tradičně považována za instituci, která může ovlivnit rozhodování žáků o volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Skrze různé typy výchovně-vzdělávacích strategií a nástrojů může úspěšně formovat postoje k práci, profesím a zodpovědné volbě další vzdělávací a profesní dráhy, pomáhat žákům s utvářením reálného profesního cíle a perspektivy, vybavovat je kompetencemi potřebnými pro sebepoznávání a informacemi o světě práce a vzdělávacím systému. Dále může rozvíjet schopnosti a dovednosti, které usnadňují životní změny, přechod mezi vzdělávacími stupni a následně ze školy do zaměstnání.

Vzdělávací, informační a poradenské aktivity směřující k rozvoji kompetencí žáků pro racionální volbu další vzdělávací a profesní dráhy by proto měly být u žáků zahájeny s dostatečným časovým předstihem před nástupem do absolventského ročníku. **U žáků základních škol by měla být systematická příprava zahájena nejpozději na začátku 8. ročníku.** Někteří odborníci vidí jako nezbytné připravovat žáky na volbu další vzdělávací a profesní dráhy ještě dříve, a to od počátku druhého stupně základní školy. **V případě žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť by měla systematická příprava na volbu další vzdělávací a profesní dráhy ideálně probíhat po celou dobu středoškolského studia**, neboť jejím cílem není pouze příprava na volbu další vzdělávací dráhy, ale i rozvoj kompetencí pro plánování profesní dráhy a úspěšný vstup jedince na trh práce (na trh práce mohou vstoupit žáci v případě studijní neúspěšnosti v kterékoliv fázi středoškolského vzdělávání).

8.2 Autonomie žáka při rozhodování

Žáci jsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy bezpochyby významným subjektem. Otázka, kdo by měl v rodině rozhodovat, je důležitá z mnoha důvodů, převážně proto, že rodiče a žáci mají rozdílné představy o budoucnosti a využívají různých strategií a zdrojů informací.

Žáci základních škol i středních odborných škol a středních odborných učilišť se shodně domnívají, že volba školy a budoucího povolání je především „jejich věc“. Přestože jsou názory žáků poměrně radikální, na základě dalších otázek položených v dotazníku žákům se potvrdilo, že jsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy svými rodiči ovlivněni a při rozhodování se řídí jejich radami. Poměrně vysokou míru autonomie při volbě školy a budoucího povolání připisují žákovi rovněž rodiče.

8.3 Vliv sociálního okolí

Velký vliv žáci i rodiče žáků základních škol připisují při volbě další vzdělávací a profesní dráhy na konci povinné školní docházky žákovi samotnému. Přestože se žáci i jejich rodiče přiklánějí k názoru, že by měla být volba především autonomní záležitostí žáka, z našich poznatků je

v tomto procesu patrný nezanedbatelný vliv rodičů. Rodiče jsou podle odpovědí žáků základních i středních škol druhým nejvýznamnějším zdrojem vlivu. Rodiče žáků středních škol si však sami při volbě další vzdělávací a profesní dráhy připisují spíše malý vliv. Z ostatních sociálních vlivů je nezbytné zmínit působení kamarádů, kteří žáky ovlivňují více než učitelé a poradenští pracovníci. Další osoby ze sociálně významného okolí mají na žáky prokazatelně menší vliv.

Přestože není možné jednoznačně stanovit, jak se při volbě další vzdělávací a profesní dráhy mění individuální role jednotlivých aktérů v průběhu času, rodiče a rodina přímo i nepřímo působí na celý rozhodovací proces. Navzdory důkazům o významném vlivu rodiny víme o roli rodičů při volbě další vzdělávací a profesní dráhy stále velmi málo. Významnou otázkou pro další výzkum proto je, jak rodiče působí na průběh rozhodování při přechodu mezi vzdělávacími stupni nebo na trh práce a ovlivňují konečné rozhodnutí žáků.

8.4 Informační zdroje a jejich efektivita

Při volbě další vzdělávací a profesní dráhy jsou žáky a rodiči žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť využívány různé formální i neformální zdroje informací. Přestože se u zkoumaných skupin respondentů jejich využívání liší, lze říci, že **mezi významné zdroje z hlediska míry využívání i efektivity při poskytování informací pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy patří rodiče, internet a škola, na kterou se chce žák hlásit.**

Výzkumy ukazují, že nejvýznamnějším subjektem při volbě další vzdělávací a profesní dráhy žáků je rodina. ***Rodiče*** jsou nejenom vyhledávanými poradci žáků, ale jsou jimi rovněž považováni za cenný zdroj informací. Přes postupující emancipaci z vázanosti na rodině a autoritách mají žáci tendenci obracet se při řešení úkolů spojených s volbou další vzdělávací a profesní dráhy na své rodiče. Není to tedy pouze žák, kdo by měl získat informace potřebné pro rozhodování, ale také rodiče. **Kromě systematické přípravy žáků ve školách je třeba klást důraz na osvětu a informační podporu orientovanou na rodiče.**

Potenciálem pro systematickou práci s rodiči disponuje především **škola, kterou žák navštěvuje**. Škola je v pravidelném a poměrně úzkém kontaktu jak se žákem, tak jeho rodinou. Rodičům by měla poskytovat nezbytnou informační základnu. Třídní učitelé a poradenští pracovníci by měli rodiče rovněž důkladně seznamovat s tím, jakým způsobem, jak pravidelně a hluboce připravují žáky na volbu další vzdělávací a profesní dráhy v rámci vyučování a dalších aktivit školy. **Jako zcela nezbytné se tudíž ukazuje posilování spolupráce a pravidelné komunikace mezi vzdělávací institucí a rodiči.** Neméně významné je stimulování rodičů, aby se volbou další vzdělávací a profesní dráhy svých potomků vážně zabývali, získávali pro tento rozhodovací proces potřebné informace a v případě vlastní nedostatečnosti využívali dostupné informační a poradenské služby.

Rodina, jako základní výchovná instituce, nemusí být vždy schopna naplnit při přípravě žáků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy svoji roli. Zejména rodiče s nižším socioekonomickým statusem jsou při volbě další vzdělávací a profesní dráhy nerozhodní a nejistí, přičemž většina těchto rodičů se necítí být pro tuto úlohu připravena. Z tohoto důvodu je nezastupitelná systematická příprava všech žáků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy ve vyučování *tematického okruhu Svět práce* na základních školách a *průřezového tématu Člověk a svět práce* na středních školách.

Z hlediska pomoci jsou žáky a rodiči pozitivně hodnoceny informace získané z ***internetu***. Internet umožňuje nalezení velkého množství informací prakticky z celého světa, problém ovšem nastává s obtížným posouzením jejich důvěryhodnosti, kvalifikovanosti, pravdivosti, objektivity a aktuálnosti. První iniciativa by proto měla vždy vycházet ze strany učitelů, kteří by měli ve vyučování zaměřeném na přípravu k volbě další vzdělávací a profesní dráhy žákům zprostředkovat ověřené internetové zdroje.

Při zprostředkování informací nezbytných pro racionální volbu další vzdělávací a profesní dráhy mají nezastupitelné místo *specializované internetové stránky*. Ty mohou být zaměřeny na informace o školách, oborech vzdělání, profesích, uplatnění na trhu práce aj. Oficiálními zdroji využívanými v kariérovém poradenství by měly být nekomerční internetové stránky zpracované kvalifikovanými institucemi. Základním internetovým zdrojem pro žáky, rodiče, ale i učitele a kariérové poradce je díky rozsahu a kvalitě poskytovaných informací **Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce** *(www.infoabsolvent.cz)*. Jeho hlavním cílem je všestranná podpora při rozhodování o vzdělávací a profesní dráze.

Zjistili jsme, že žáci využívají ve větší míře také *oficiální internetové stránky vzdělávacích institucí*. Internetové prezentace jsou vizitkou, prostředkem, jímž školy vypovídají široké veřejnosti samy o sobě. Internetové stránky jednotlivých škol se liší množstvím poskytovaných informací, přehledností, podrobností a aktuálností. Na základě zjištěných poznatků lze konstatovat, že kvalitní internetové stránky jsou významné nejenom pro racionální kariérové rozhodování žáků, ale mohou být pro školy na všech úrovních jedním z nástrojů pro zvýšení konkurenceschopnosti při získávání uchazečů o studium.

Pokud se ze strany žáků či rodičů objevuje kritika tohoto typu informačního zdroje, týká se především přehlednosti internetových stránek, aktuálnosti a podrobnosti prezentovaných informací. Z uvedených důvodů by jim měly vzdělávací instituce věnovat zvýšenou pozornost. Pro rámcové zhodnocení oficiálních internetových stránek doporučujeme středním, vyšším odborným a vysokým školám autoevaluační nástroj – posuzovací arch – vydaný Národním ústavem pro vzdělávání[2]. Tento nástroj umožňuje posoudit u internetové prezentace školy aktuálnost zveřejněných informací, zda obsahuje základní informace o škole, jestli je forma prezentování vstřícná a srozumitelná uživatelům, zdali splňuje obecnější požadavky kladené na podobu internetových stránek a je v souladu s platnou legislativou.

Významným zdrojem informací je dále ***škola, na kterou se žák chce hlásit***. Zde se jako důležitá ukazuje prezentace vzdělávacích institucí na veletrzích škol a kvalitně připravené dny otevřených dveří.

Prezentace školy na veletrhu by měla zahrnovat nejenom poutavou výstavní plochu, ale i zprostředkování kvalitních a přehledných informací žákům či jejich rodičům. Vhodnou formou jsou tištěné informace (informační letáčky), které si návštěvníci veletrhu mohou odnést s sebou domů. Žáci totiž informace poskytnuté v tištěných materiálech podrobněji studují v prostředí domova a diskutují o nich se svými rodiči. Kvalitní prezentace školy na veletrhu navíc motivuje žáky a rodiče k návštěvě dnů otevřených dveří na školách, které umožňují kvalitativně lepší kontakt školy se žákem a rodiči.

Dny otevřených dveří na školách mají při volbě další vzdělávací a profesní dráhy zásadní vliv na konečné rozhodnutí. Školy by se však neměly bát zprostředkovávat informace potenciálním zájemcům o studium také elektronickými formami komunikace. Vhodnými komunikačními prostředky s minimálními provozními náklady, které v dnešní době patří mezi běžné nástroje komunikace, jsou např. Skype, ICQ, Facebook aj.

8.5 Využívání poradenských služeb

Výsledky ukazují, že rodiče i žáci většinu poradenských pracovníků nevyužívají nebo je neznají. V systému kariérového poradenství má přitom každý z poradenských pracovníků své nezastupitelné místo.

Významnou roli při poskytování rad při volbě další vzdělávací a profesní dráhy mají ***učitelé***. Jak bylo uvedeno, kvalifikovaný učitel je schopen diagnostikovat nejen úroveň vědomostí a dovedností, ale i projevy nadání, zájmů i případných vzdělávacích obtíží žáka. Učitelé mají

[2] LUKAS, J., MAREŠ, J. *Internetová prezentace školy: posuzovací arch*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 32 s. ISBN 978-80-87063-58-3.
Dostupný z WWW: http://www.nuov.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/28_Internetova_prezentace_skoly.pdf

dále kvalifikační a osobnostní předpoklady k tomu, aby se při volbě další vzdělávací a profesní dráhy stali významným zdrojem informací, rad a pomoci.

Školní poradci, konkrétně výchovný poradce nebo školní psycholog, jsou společně s učiteli přítomni na škole. ***Výchovní poradci*** se ve vztahu k volbě další vzdělávací a profesní dráhy věnují především informační činnosti týkající se výběru dalšího studia nebo jiné formě přípravy na další vzdělávací a profesní dráhy žáků, poskytují informace o vzdělávací soustavě, jednotlivých typech škol, požadavcích a předpokladech přijetí. Provádějí administrativní činnosti s tím související, připravují a realizují exkurze, odborné přednášky, besedy a individuální konzultace pro žáky a jejich rodiče. V oblasti poradenské činnosti koordinují hlavní oblasti kariérového poradenství.

Pokud na škole pracuje ***školní psycholog***, společně s ostatními činnostmi zajišťuje služby kariérového poradenství. Školní psychologové se při volbě další vzdělávací a profesní dráhy nejvíce angažují na základních školách. Rodičům a žákům poskytují odbornou pomoc v podobě komplexního psychologického vyšetření žáka s následným rozborem výsledků. Školní psycholog dále společně s výchovným poradcem připravuje školní koncepci profesního směrování žáků. Školní psycholog disponuje potřebnými odbornými znalostmi, zázemím a zpravidla má větší časovou kapacitu pro řešení individuálních problémů žáků než výchovný poradce. Specifikum školního psychologa je v nástrojích a postupech, které může použít, oproti jiným odborníkům ve škole.

Poradci v ***informačních a poradenských střediscích na úřadech práce*** poskytují žákům a jejich rodičům komplexní informační a poradenské služby nezbytné k volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Exkurze do tohoto zařízení vhodně doplňuje školní výuku a informace, které žáci získají ve vyučování. Zároveň nabízí žákům podporu při plánování vzdělávání, rozhodování o volbě studia a povolání, podrobné informace o celorepublikové nabídce v oblasti středoškolského či vysokoškolského vzdělávání a o trendech a požadavcích současného trhu práce.

Nezastupitelnou úlohu při volbě další vzdělávací a profesní dráhy mají také ***pedagogicko-psychologické poradny***. V jejich kompetenci je pomoc žákům a rodičům při volbě studijního a profesního uplatnění po absolvování základní nebo střední školy, tj. psychologická a speciálně pedagogická diagnostika v případech komplikací při volbě střední školy, další vzdělávací dráhy po absolvování střední školy či volbě profese, posouzení intelektových a osobnostních předpokladů pro studium, poradenská pomoc při výběru vhodného studijního nebo učebního oboru či zaměstnání, informace o školách a další služby. Pedagogicko-psychologické poradny jsou mimo to jedním z hlavních partnerů škol při zabezpečování kariérového poradenství, neboť pro poradenské pracovníky na základních a středních školách zabezpečují informační a metodickou činnost.

Naše poznatky potvrzují, že žáci a rodiče mají o kariérovém poradenství ve školách i mimo ně poměrně malé povědomí. To svědčí o slabinách propagace poradenských služeb, příp. cílenosti propagace na vhodné skupiny klientů. Vedle žáků by měla být **propagace poradenských služeb** vedena směrem k rodičům žáků. Základní formy propagace kariérového poradenství ve vyučování a na třídních schůzkách nejsou vždy dostatečně účinné. Důležitá je kvalitní propagace na internetových stránkách vzdělávacích nebo poradenských institucí, která by měla obsahovat srozumitelný popis poskytovaných služeb, jejich význam pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, potřebné kontakty včetně úředních hodin. Podceňována by neměla být grafická podoba prezentace, přehlednost a jednoduchost vyhledávání informací. Další vhodnou formou propagace služeb kariérového poradenství jsou informační letáky. I ty by měly mít profesionální grafické zpracování a obsahovat všechny potřebné informace včetně kontaktních údajů. Vzdělávací a poradenské instituce by se neměly bát využít i možností nových technologií (např. Facebooku, Google+), přímého kontaktu se žáky a rodiči v podobě besed či informovat o svých službách cílovou skupinu na informačních akcích škol, na veletrzích škol apod.

Pracovat je možné i se skupinou žáků a rodičů, kteří mají o službách kariérového poradenství určitou míru povědomí, ale služby záměrně nevyužívají. Tuto skupinu je třeba pro využívání kariérového poradenství motivovat. K tomu lze využít popsaných forem propagace. Promyšlená motivace k využívání poradenských služeb by měla být integrální součástí přípravy žáků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy ve vyučovacích předmětech. Příležitostí pro motivaci rodičů jsou neformální setkání školy s rodiči žáků.

Zkušenosti z pedagogické a pedagogicko-psychologické praxe potvrzují, že se vzrůstající dostupností a efektivností služeb kariérového poradenství jsou významně redukovány zbytečné ztráty vznikající chybným rozhodováním žáků o další vzdělávací a profesní dráze. Proto je nezbytné kontinuálně pracovat na sladění působení kariérového vzdělávání a kariérového poradenství poskytovaného jak na základních a středních školách, tak dalšími institucemi, aby byl vytvořen komplexní a efektivní systém přípravy žáků na volbu další vzdělávací a profesní dráhy.

8.6 Závěrem

Volba další vzdělávací a profesní dráhy je multifaktorově podmíněná, a proto musí být nahlížena ve své komplexnosti. Naše studie přináší pouze dílčí poznatky složitého rozhodovacího procesu, jenž je kromě specifikovaných sociálních aspektů ovlivňován funkčností rodiny, emocionální podporou, interakcemi, komunikací a vzory v rodině. Opomenout nelze ani individuální požadavky a kritéria samotných žáků. Rozhodování žáci činí na základě kompromisů mezi osobními hodnotami, přáními, cíli, zájmy, schopnostmi, vnějšími podmínkami vzdělávacího systému a světa práce. Jeho průběh i konečná podoba jsou však ve velké míře ovlivněny působením rodičů a blízkého sociálního okolí. Do této oblasti by proto měl směřovat další výzkum a odborná diskuze.

Závěrem si dovolíme apelovat na třídní učitele, ale především učitele tematického okruhu Svět práce na základních školách, průřezového tématu Člověk a svět práce na středních školách a kariérové poradce, aby prezentované poznatky konstruktivně využili ve své každodenní pedagogické a poradenské praxi. Pouze kvalitní a systematickou přípravou lze změnit subjektivní pohledy žáků a rodičů na roli školy a poradenských služeb v tomto náročném přechodovém stadiu a využívání institucionální podpory při volbě další vzdělávací a profesní dráhy.

Přílohy

Příloha 1: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol (pohled žáků)

Sociální zdroj vlivu na volbu další vzdělávací a profesní dráhy	Odpovědi (v %)			Koeficient vlivu	Pořadí
	Velký vliv (1)	Malý vliv (2)	Žádný vliv (3)		
Moje rozhodnutí	91,2	8,2	0,5	1,09	1.
Rodiče	40,3	55,5	4,1	1,64	2.
Sourozenci	7,4	27,5	65,1	2,58	5.
Kamarádi	9,6	48,5	41,9	2,32	3.
Přátelé ze sociálních sítí	2,0	11,2	86,9	2,85	11.
Učitelé (jiní než třídní)	4,2	31,3	64,5	2,60	6.
Třídní učitel	2,3	33,9	63,8	2,62	7.
Výchovný poradce	5,2	26,4	68,4	2,63	8.
Školní psycholog	1,6	7,1	91,3	2,90	12.
Poradce z PPP	5,9	18,1	76,0	2,70	9.
Odborník úřadu práce	2,6	19,8	77,6	2,75	10.
Jiní příbuzní	7,1	43,5	49,4	2,42	4.

Příloha 2: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků základních škol (pohled rodičů)

Sociální zdroj vlivu na volbu další vzdělávací a profesní dráhy	Odpovědi (v %)			Koeficient vlivu	Pořadí
	Velký vliv (1)	Malý vliv (2)	Žádný vliv (3)		
Žák	78,0	18,6	3,4	1,25	1.
Rodiče	34,2	56,3	9,5	1,75	2.
Sourozenci	12,1	22,9	65,1	2,53	5.
Kamarádi	10,2	29,7	60,0	2,50	3.
Přátelé ze sociálních sítí	7,6	8,3	84,0	2,76	11.
Učitelé (jiní než třídní)	8,3	17,4	74,3	2,66	8.
Třídní učitel	8,4	23,5	68,1	2,60	6.
Výchovný poradce	8,8	16,7	74,5	2,66	8.
Školní psycholog	8,9	8,4	82,7	2,74	10.
Poradce z PPP	11,7	15,0	73,4	2,62	7.
Odborník úřadu práce	8,1	12,1	79,8	2,72	9.
Jiní příbuzní	11,8	24,8	63,5	2,52	4.

Příloha 3: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť (pohled žáků)

Sociální zdroj vlivu na volbu další vzdělávací a profesní dráhy	Odpovědi (v %)			Koeficient vlivu	Pořadí
	Velký vliv (1)	Malý vliv (2)	Žádný vliv (3)		
Rozhodnutí žáka	63,0	27,8	9,3	1,46	1.
Rodiče	27,6	55,1	17,3	1,90	2.
Sourozenci	8,2	28,5	63,3	2,55	4.
Kamarádi	12,1	46,0	41,8	2,30	3.
Přátelé ze sociálních sítí	2,1	10,8	87,1	2,85	9.
Učitelé (jiní než třídní)	4,0	19,6	76,5	2,72	7.
Třídní učitel	4,0	22,0	74,0	2,70	6.
Výchovný poradce	3,3	12,1	84,6	2,80	8.
Školní psycholog	2,3	5,8	91,8	2,89	10.
Poradce z PPP	2,6	6,3	91,1	2,89	10.
Poradce z úřadu práce	3,0	13,8	83,2	2,80	8.
Jiní příbuzní	5,9	24,6	69,5	2,64	5.

Příloha 4: Vlivy působící na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť (pohled rodičů)

Sociální zdroj vlivu na volbu další vzdělávací a profesní dráhy	Odpovědi (v %)			Koeficient vlivu	Pořadí
	Velký vliv (1)	Malý vliv (2)	Žádný vliv (3)		
Rozhodnutí žáka	75,9	17,4	6,7	1,31	1.
Rodiče	14,0	60,5	25,5	2,11	2.
Sourozenci	14,8	24,3	60,8	2,46	4.
Kamarádi	14,4	31,7	53,9	2,39	3.
Přátelé ze sociálních sítí	12,9	10,3	76,8	2,64	8.
Učitelé (jiní než třídní)	10,5	16,5	73,0	2,63	7.
Třídní učitel	10,9	21,5	67,6	2,57	6.
Výchovný poradce	10,8	10,8	78,5	2,68	9.
Školní psycholog	10,7	7,9	81,4	2,71	12.
Poradce z PPP	10,7	8,1	81,2	2,70	11.
Poradce z úřadu práce	10,5	9,8	79,8	2,69	10.
Jiní příbuzní	11,5	24,7	63,8	2,52	5.

Příloha 5: Informační zdroje využívané žáky základních škol při volbě další vzdělávací a profesní dráhy a hodnocení jejich efektivity

Zdroj informací	Odpovědi (v %)				Koeficient hodnocení	Pořadí na základě koeficientu hodnocení
	Velmi pomohl	Částečně pomohl	Nepomohl	Informace jsem neměl		
Rodiče a členové rodiny	38,9	51,6	4,5	5,1	1,64	3.
Spolužáci a kamarádi	11,5	50,5	24,0	14,1	2,15	5.
Základní škola	18,8	47,5	22,3	11,4	2,04	4.
Škola, kam se žák hlásí	48,6	37,2	8,3	6,0	1,57	1.
IPS ÚP	3,9	20,8	29,1	46,3	2,47	6.
PPP	4,4	13,3	25,7	56,6	2,49	7.
Televize	0,8	7,0	30,9	61,3	2,78	9.
Internet	44,7	41,5	7,8	6,1	1,61	2.
Noviny a časopisy	4,8	16,0	30,8	48,4	2,50	8.

Příloha 6: Informační zdroje využívané rodiči žáků základních škol při volbě další vzdělávací a profesní dráhy a hodnocení jejich efektivity

Zdroj informací	Odpovědi (v %)				Koeficient hodnocení	Pořadí na základě koeficientu hodnocení
	Velmi pomohl	Částečně pomohl	Nepomohl	Informace jsem neměl		
Z vlastní zkušenosti	26,5	43,4	12,8	17,2	1,83	3.
Od jiných členů rodiny	13,7	40,9	20,8	24,6	2,09	5.
Základní škola, kterou žák navštěvuje	16,0	43,2	21,2	19,6	2,06	4.
Střední škola, kam by se žák mohl hlásit	35,9	46,6	8,7	8,8	1,70	1.
IPS ÚP	2,6	12,6	34,4	50,5	2,64	8.
PPP	5,7	13,8	31,9	48,7	2,51	6.
Televize	1,1	5,3	39,1	54,6	2,84	9.
Internet	30,1	42,7	13,7	13,5	1,81	2.
Noviny a časopisy	3,1	15,8	35,4	45,6	2,59	7.

Příloha 7: Informační zdroje využívané žáky středních odborných škol a středních oborných učilišť při volbě další vzdělávací a profesní dráhy a hodnocení jejich efektivity

Zdroj informací	Odpovědi (v %)				Koeficient hodnocení	Pořadí na základě koeficientu hodnocení
	Velmi pomohl	Částečně pomohl	Nepomohl	Informace jsem neměl		
Rodiče a členové rodiny	24,3	48,5	11,9	15,3	1,85	2.
Spolužáci a kamarádi	16,6	46,0	22,8	14,7	2,07	4.
Studovaná střední škola	16,2	43,0	23,6	17,3	2,09	5.
Škola, kam se žák hlásí	27,0	32,4	18,6	21,9	1,89	3.
IPS ÚP	3,2	9,7	28,3	58,7	2,61	7.
PPP	1,4	5,1	29,1	64,4	2,78	9.
Televize	2,3	9,2	30,3	58,2	2,67	8.
Internet	37,9	35,6	11,3	15,2	1,69	1.
Noviny a časopisy	7,8	23,9	24,8	43,4	2,30	6.

Příloha 8: Informační zdroje využívané rodiči žáků středních odborných škol a středních oborných učilišť při volbě další vzdělávací a profesní dráhy a hodnocení jejich efektivity

Zdroj informací	Odpovědi (v %)				Koeficient hodnocení	Pořadí na základě koeficientu hodnocení
	Velmi pomohl	Částečně pomohl	Nepomohl	Informace jsem neměl		
Z vlastní zkušenosti	23,0	42,8	18,3	15,9	1,94	1.
Od jiných členů rodiny	12,2	41,8	24,9	21,1	2,16	5.
Střední škola, kterou žák navštěvuje	16,0	39,5	19,3	25,2	2,04	3.
Škola, kam by se žák mohl hlásit	19,1	30,7	23,0	27,2	2,05	4.
IPS ÚP	3,6	8,4	37,4	50,6	2,68	8.
PPP	2,7	6,0	35,4	56,0	2,74	9.
Televize	2,7	12,2	34,6	50,4	2,64	7.
Internet	20,7	39,1	16,9	23,3	1,95	2.
Noviny a časopisy	5,9	26,3	29,0	38,8	2,38	6.

Příloha 9: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při rozhodování o střední škole z pohledu žáků základních škol

Internetové stránky	Odpovědi (v %)		
	Pomohly	Nepomohly	Neznám
Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz)	46,8	17,6	35,6
Středníškoly.cz (www.stredniskoly.cz)	36,8	18,7	44,5
ISA (www.infoabsolvent.cz)	26,0	21,4	52,6
Volba povolání (www.volbapovolani.cz)	21,6	19,5	58,9
Seznam škol (www.seznamskol.eu)	19,3	21,4	59,3
Středníškoly.eu (www.stredniskoly.eu)	18,0	23,6	58,5
Průvodce světem povolání (www.gwo.cz)	13,7	15,4	71,0
PSP (www.occupationsguide.cz)	2,3	15,1	82,5
Integrovaný portál MPSV (portal.mpsv.cz)	10,3	22,7	67,1
Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz)	10,1	16,0	73,9
Budoucnost profesí (www.budoucnostprofesi.cz)	4,4	16,6	79,0
Neflákám se.cz (www.neflakamse.cz)	2,5	17,8	79,7
Databáze akcí dalšího vzdělávání (eu-dat.cz)	1,3	16,2	82,5

Příloha 10: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při rozhodování o střední škole z pohledu rodičů žáků základních škol

Internetové stránky	Odpovědi (v %)		
	Pomohly	Nepomohly	Neznám
Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz)	33,7	19,0	47,3
Středníškoly.cz (www.stredniskoly.cz)	50,1	17,3	32,6
ISA (www.infoabsolvent.cz)	17,5	24,5	58,0
Volba povolání (www.volbapovolani.cz)	16,4	21,5	62,1
Seznam škol (www.seznamskol.eu)	23,3	24,7	52,0
Středníškoly.eu (www.stredniskoly.eu)	22,8	25,8	51,4
Průvodce světem povolání (www.gwo.cz)	4,8	18,3	76,9
PSP (www.occupationsguide.cz)	1,5	18,4	80,1
Integrovaný portál MPSV (portal.mpsv.cz)	16,7	31,9	51,4
Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz)	4,8	18,8	76,4
Budoucnost profesí (www.budoucnostprofesi.cz)	4,9	20,0	75,0
Neflákám se.cz (www.neflakamse.cz)	1,8	20,1	78,1
Databáze akcí dalšího vzdělávání (eu-dat.cz)	1,1	19,6	79,3

Příloha 11: Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při rozhodování o volbě další vzdělávací a profesní dráhy z pohledu žáků středních odborných škol a středních oborných učilišť

Internetové stránky	Odpovědi (v %)		
	Pomohly	Nepomohly	Neznám
Vysoké školy.cz (www.vysokeskoly.cz)	21,5	22,0	56,4
Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz)	17,2	18,4	64,5
Vysokéškoly.com (www.vysokeskoly.com)	16,6	23,7	59,7
Volba povolání (www.volbapovolani.cz)	12,9	18,8	68,2
Vejška.cz (www.vejska.cz)	12,4	21,1	66,4
Najdi VŠ (www.najdivs.cz)	11,7	21,5	66,7
Integrovaný portál MPSV (portal.mpsv.cz)	10,8	25,8	63,5
ISA (www.infoabsolvent.cz)	7,0	20,4	72,6
Budoucnost profesí (www.budoucnostprofesi.cz)	6,3	17,6	76,1
Neflákám se.cz (www.neflakamse.cz)	3,8	18,6	77,6
Databáze akcí dalšího vzdělávání (eu-dat.cz)	3,1	18,8	78,1
Informační systém o průměrném výdělku (www.ispv.cz)	2,6	17,5	79,9
Průvodce světem povolání (www.occupationsguide.cz)	2,6	17,1	80,3
Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz)	2,3	17,1	80,5
Průvodce světem povolání (www.gwo.cz)	2,1	17,8	80,0

Příloha 12: Využívání poradenských služeb žáky a rodiči žáků základních škol, středních odborných škol a středních odborných učilišť

Respondent	Poradce	Odpovědi (v%)			
		Využil jsem	Nevyužil jsem	Neznám, asi bych využil	Neznám, asi bych nevyužil
Žáci ZŠ	Některý z učitelů	35,3	43,5	8,0	13,2
	Školní poradce	22,4	47,9	8,9	20,8
	Poradce na úřadu práce	12,3	46,2	11,7	29,8
	Poradce v PPP	15,5	41,5	12,5	30,5
	Poradce, privátní poradce, psycholog	6,0	42,7	13,5	37,8
Rodiče žáků ZŠ	Některý z učitelů	33,4	48,7	10,8	7,0
	Školní poradce	23,1	58,7	9,5	8,7
	Poradce na úřadu práce	9,4	58,5	9,8	22,2
	Poradce v PPP	21,1	54,5	8,7	15,7
	Poradce, privátní poradce, psycholog	5,3	59,0	11,6	24,0
Žáci SŠ	Některý z učitelů	32,7	49,1	5,8	12,4
	Školní poradce	6,9	62,7	6,9	23,5
	Poradce na úřadu práce	6,1	53,8	10,0	30,1
	Poradce v PPP	4,4	53,3	7,6	34,6
	Poradce, privátní poradce, psycholog	2,8	53,0	9,3	35,0
Rodiče žáků SŠ	Některý z učitelů	27,3	48,1	15,9	8,6
	Školní poradce	13,4	58,5	17,1	11,0
	Poradce na úřadu práce	5,5	60,7	13,5	20,4
	Poradce v PPP	7,0	59,7	12,6	20,6
	Poradce, privátní poradce, psycholog	5,9	57,9	12,8	23,4

www.infoabsolvent.cz – ve zkušebním provozu

*Výrazně inovovaný informační systém ISA+ pomáhá **žákům základních škol** při volbě oboru vzdělání a výběru střední školy, **žákům středních škol** při rozhodování o pokračování ve vzdělávání a při přechodu na trh práce, **výchovným-kariérovým poradcům a učitelům** při poskytování kariérového poradenství a výuce témat Úvodu do světa práce, **managementu škol** při úpravách vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.*

NEJVÝRAZNĚJŠÍ NOVINKY:

- možnost **výběru oborů i školních vzdělávacích programů** (ŠVP),
- **nové videoukázky** – představují práci v technických profesích i přípravu na ně,
- **profitest** – pomůže žákům základních škol při výběru oblasti vzdělávání,
- **výběr podle obrázků** – poskytuje snadnější orientaci ve vzdělávací nabídce SŠ,
- **bez bariér až na trh práce** – nová sekce věnovaná problematice žáků se zdravotním postižením a tématu předčasných odchodů ze vzdělávání,
- **jak na to - rady a doporučení** – různé užitečné informace pro uživatele systému,
- **syntetické stránky –** obsahují soubor informací ke každé skupině oborů,
- **filtry vzdělávací nabídky** – podle zdravotního postižení, vzdálenosti od bydliště, formy studia, zřizovatele, ŠVP,
- **fulltextové vyhledávání** – najde na ISA+ odkazy související se zadaným výrazem.

O inovaci a obsah systému ISA+ se stará Národní ústav pro vzdělávání v rámci projektu MŠMT **Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy (VIP Kariéra II – KP)**, který je financován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.